

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут денної освіти

Форма навчання: денна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри _____ М. М. Логвин
(підпис, ініціали та прізвище)

« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Державна туристична політика та практика
розвитку сталого туризму Швейцарії»**

***зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня магістр***

Виконавець роботи Латишева Каріна Олександрівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник д. геогр. н., доц. Шуканов Павло Васильович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ	4
1.1 Теоретичні підходи до формування сучасного значення туризму в системі державного регулювання.....	4
1.2 Реалізація державної політики у сфері туризму та її інституційне забезпечення.....	11
1.3 Зарубіжний досвід державного регулювання туристичної сфери в різних країнах світу.....	20
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНІ ТА СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕОРЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СТАЛОГО ТУРИЗМУ	
2.1 Історія формування та впровадження глобальної стратегії сталого розвитку (Цілі сталого розвитку 2015-2030).....	33
2.2 Науково-теоретичні основи дослідження сталого розвитку туризму	44
2.3 Соціально-економічні індикатори сталого розвитку туризму в країнах Європейського Союзу.....	51
РОЗДІЛ.3 ДОСВІД ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ ТА ШВЕЙЦАРІЇ НА ШЛЯХУ ДО СТАЛОГО ТУРИЗМУ	
3.1 Формування державної політики Швейцарії щодо сприяння розвитку сталого туризму.....	68
3.2 Територіальні особливості розвитку ринку туристичних послуг Швейцарії..	75
3.3 Практичні особливості розвитку сталого туризму Швейцарії.....	82
3.4 Екологічний туристичний маршрут по священним природним місцям Швейцарії.....	85
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	97
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	101

ВСТУП

Туризм є однією з найдинамічніших і найбільш впливових галузей світової економіки. З кожним роком ця сфера привертає все більше уваги, ставши важливим чинником економічного розвитку, культурного обміну та збереження природних і історичних цінностей. В умовах глобалізації та швидких змін у споживчих уподобаннях, туризм переживає значні трансформації, що вимагає від спеціалістів у цій галузі глибокого розуміння тенденцій, інноваційних підходів і методів, здатних забезпечити сталий розвиток цього сектору.

Швейцарія, як одна з найвідоміших туристичних країн, має багатий туристичний потенціал, який включає не лише унікальні природні ландшафти та історичні пам'ятки, а й розвинену інфраструктуру, що сприяє притоку туристів з усього світу. Залучення мандрівників у цю країну стало результатом поєднання високої якості сервісу, екологічної свідомості та активного просування на міжнародному ринку.

Ця кваліфікаційна робота присвячена детальному аналізу територіальних особливостей розвитку туризму в Швейцарії, зокрема, розгляду основних чинників, що визначають ефективність туристичної діяльності, а також шляхів досягнення сталого розвитку в даній сфері. Вона спрямована на вивчення сучасних тенденцій у галузі туризму, інфраструктурних особливостей, а також впливу екологічних та культурних факторів на формування туристичних потоків.

Метою цієї роботи є проведення комплексного аналізу розвитку туризму в Швейцарії, виокремлення ключових факторів, які сприяють успіху цієї країни на туристичній арені, а також пропозиція рекомендацій для подальшого вдосконалення туристичного сектору на основі досліджених матеріалів.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ

1.1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ЗНАЧЕННЯ ТУРИЗМУ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

З часом сфера туризму поступово набувала дедалі більшого значення і стала однією з основних галузей економіки в багатьох країнах. Індустрія туризму та гостинності за умов глобалізації та лібералізації економічних відносин наразі розвивається швидкими темпами, має тривалий еволюційний розвиток, складну організацію та формує єдину систему обслуговування туристів, відіграючи вагомую роль у національній економіці.

Сучасний туризм є рушійною силою для економічного розвитку, забезпечує робочі місця, стимулює обмін культурними цінностями та сприяє глобалізації, збагачуючи і туристів, і приймаючі країни новими знаннями та досвідом.

Туризм приносить значні доходи країнам, що приймають туристів, та часто є важливим джерелом поповнення державного бюджету. Наприклад, країни з мальовничими природними краєвидами, багатою історією чи культурною спадщиною, отримують значну частину своїх доходів саме від туристичної галузі. Це, у свою чергу, стимулює розвиток інфраструктури — будуються готелі, дороги, аеропорти, що позитивно впливає на економіку та рівень життя місцевого населення.

Крім того, туристична галузь охоплює не лише традиційні форми відпочинку, але й спеціалізовані напрями, такі як: діловий, екологічний,

медичний, освітній туризм та інші. Ці напрями відповідають сучасним трендам та запитам суспільства, що прагне не лише відпочинку, а й змістовного проведення часу, нових знань і досвіду.

Сталий розвиток туризму – це такий розвиток туристичної галузі, який дає змогу задовольнити потреби туристів на сьогодні, враховуючи інтереси регіону, країни чи світу загалом відносно збереження можливості надання рекреаційно-туристичних послуг у майбутньому. Основним завданням сталого розвитку туристичної галузі можна вважати задоволення найважливіших потреб і прагнень у житті людини. При цьому в даній ситуації передбачається управління всіма видами ресурсів таким чином, щоб соціальні, естетичні та економічні потреби задовольнялися в комплексі з підтримкою культурних та екологічних цінностей, без шкідливого впливу на місцеве біологічне розмаїття та системи його життєзабезпечення.

У політичному плані розвиток туризму істотно впливає на міждержавні відносини, посилення престижу країни, зростання її значення в очах світової спільноти і пересічних громадян. Він зміцнює міжрегіональні та міжнародні дружні зв'язки, розвиває народну дипломатію, стабілізує відносини між регіонами і державами.

Міжнародний туризм в формі індивідуальних і групових поїздок, а також у формі обміну делегаціями громадських організацій та офіційними державними делегаціями, дає можливість ближче пізнати історію, культуру, традиції і сучасний спосіб життя відвідуваних країн. Це сприяє зростанню взаєморозуміння і довіри, розширює базу для співпраці в економіці, культурі, освіті та інших областях.

Рівень розвитку туризму є своєрідним показником стану суспільства, його матеріального достатку і духовного здоров'я. Також туризм виступає фактором геополітичного впливу за допомогою переміщення масових туристичних

потоків, які готують підґрунтя для відповідних економічних і політичних рішень, наприклад, рішень про відкриття кордонів, про митні послаблення і т. д.

Нормативна складова розкривається через визначення та положення, надані у нормативно-правових та законодавчих документах, що дозволяє в межах правового поля діяти усім суб'єктам туристичного ринку (туроператорам, турагентам, туристам, посередницьким підприємствам та підприємствам, що надають суміжні послуги в туристичній галузі) та розробляти стратегічні плани розвитку туристичного сектору на всіх рівнях державної влади.

Ухвалення міжнародних нормативних документів по туризму має ряд базових цілей, серед яких можна відзначити координування планів міжнародних туристичних потоків, здійснення обміну інформацією про міжнародні неурядові організації, зв'язки і стан туристського ринку як в рамках світової, так і регіональної економіки, уточнення правил умов взаємодії та ін.

З економічної точки зору туризм є галуззю (сектором) економіки держави, що виробляє послуги по задоволенню різноманітних потреб туристів. Основою цієї галузі є індустрія туризму, яка включає в себе сукупність виробничих і невиробничих видів діяльності, спрямованих на виробництво товарів і надання послуг туристичного призначення (формування туристичного продукту) [1]. У неї входять підприємства розміщення, харчування, розваг, транспортного та екскурсійного обслуговування, організації подорожей та деякі інші. Одна частина з них орієнтована переважно на обслуговування виключно туристів (наприклад, готелі та інші засоби розміщення), інша частина обслуговує як туристів, так і місцевих жителів (наприклад, підприємства харчування і розваг).

Поряд з підприємствами туристичної індустрії до обслуговування туристів залучено значну кількість підприємств, організацій та установ загальної соціальної інфраструктури, серед яких підприємства торгівлі, побутового обслуговування, громадського транспорту, охорони здоров'я та інших.

У соціокультурному аспекті туризм, будучи індикатором рівня і якості життя населення, сприяє збереженню культурної спадщини та історичних цінностей, формуванню взаємного інтересу людей різних віросповідань, національностей, веде до формування толерантності та поваги між ними, стабілізації міжетнічних і міжнародних відносин. По суті, туризм виступає як форма відкритого культурного обміну, запозичення зразків поведінки і зміни культурних стереотипів.

Розширення меж соціокультурної взаємодії у всіх сферах людської діяльності обумовлено переходом в кінці XX століття більшості західноєвропейських країн на постіндустріальний рівень свого розвитку, що спричинило не тільки технологічні, структурні, а й ціннісні зміни.

Соціологічний підхід до аналізу туризму в контексті соціокультурних детермінант суспільного розвитку розкриває дане явище не тільки як частина глобальної постіндустріальної економіки, але і як феномен особливої культури, що дозволяє визначити моральну, ціннісну основу для створення нових механізмів відтворення і трансляції культурних норм, цінностей, знань, ідей, уявлень, символів і зразків соціокультурної взаємодії. Саме соціологічне дослідження туризму дозволяє аналізувати мотиви, звички і традиції як гостей, так і жителів приймаючої країни, вивчати соціокультурний досвід, отриманий подорожуючими групами населення, і сприяє формуванню цінностей постіндустріального етапу розвитку суспільної системи.

Соціальне значення туризму для життя суспільства полягає у відновленні психофізіологічних ресурсів суспільства і працездатності людини; раціональному використанні вільного часу; створенні робочих місць і забезпеченні зайнятості населення; впливі на культуру місцевих жителів; забезпеченні доходів власників і працівників, зайнятих на підприємствах; екологічної безпеки туризму, спрямованості його на підтримку і відновлення навколишнього середовища. Крім відновлення психічних і фізичних сил, туризм

включає розваги, що забезпечують зміни характеру виду діяльності і навколишніх умов, активне пізнання нових явищ природи, культури та ін. Також туризм впливає і на сімейну структуру: в силу фінансової незалежності працюючих змінюються відносини між батьками і дітьми, а також положення жінок в сім'ї.

Туризм – одна з найбільш трудомістких галузей економіки, тому його розвиток сприяє зменшенню безробіття. Він не тільки створює робочі місця, але й виступає рушійною силою реалізації економічного та соціального потенціалу та сталого розвитку держави. За даними Всесвітньої ради з туризму та подорожей (World Travel & Tourism Council, WTTC) туристична сфера безпосередньо забезпечує вдвічі більше робочих місць ніж фінансова сфера, та в п'ять разів більше ніж створює хімічна промисловість. За оцінкою WTTC в туристичній галузі працює більше людей, ніж в обробній та гірничодобувній промисловості, банківській сфері, автомобільній та хімічній промисловості, а також в сфері банківських послуг [2].

Світова практика показує, що туристична індустрія привертає додаткові трудові ресурси з інших регіонів, збільшуючи тим самим населення даної місцевості. соціокультурне значення туризму проявляється через дві взаємопов'язані сторони.

З одного боку, соціальна складова туризму полягає в тому, що за допомогою її реалізується право громадян на відпочинок, на ознайомлення і використання в різних цілях історичних, культурних, розважальних та інших об'єктів туристського інтересу за межами регіону, в своїй країні, або за кордоном. У зв'язку з цим можна говорити про важливість ролі туризму в духовному і фізичному оздоровленні нації і в формуванні гармонійно розвиненої особистості.

З іншого боку, в'їзний і внутрішній туристські потоки забезпечують зайнятість місцевого населення і розвиток дестинацій в цілому, що в свою чергу

забезпечує нові додаткові робочі місця, і, в кінцевому рахунку, сприяють покращенню соціально-економічної обстановки.

Проблема забруднення та знищення навколишнього середовища є дійсно надзвичайно актуальною, і туризм має вагомий вплив на цю проблему. Зростання туристичної активності часто спричиняє погіршення екологічного стану в популярних туристичних місцях, що призводить до низки негативних наслідків, зокрема:

1. Забруднення довкілля. Відходи, пластик, забруднення води та ґрунтів стають великими проблемами в регіонах, де потік туристів є надмірним. Багато туристичних зон не мають розвиненої інфраструктури для утилізації сміття, що призводить до його накопичення в природних місцях.
2. Використання природних ресурсів. У туристичних регіонах значно зростає споживання води та енергії, часто призводячи до виснаження місцевих ресурсів. Це особливо помітно в регіонах з обмеженим доступом до води або з вразливою екосистемою.
3. Вирубка лісів і знищення середовища існування. Для створення туристичної інфраструктури (готелів, доріг, курортів) часто знищуються природні ландшафти та середовище проживання багатьох видів тварин. Це загрожує біорізноманіттю, оскільки руйнується природне середовище існування.
4. Ерозія ґрунтів і деградація ландшафту. У результаті надмірного туризму, наприклад, пішохідного або транспортного, виникає ерозія ґрунтів, що порушує природний баланс і може призвести до деградації цілих екосистем, зокрема на гірських схилах, берегах річок та морів.
5. Забруднення повітря. Велика кількість авіаперельотів, транспорту та викидів від готелів і курортів підвищує рівень CO₂, що сприяє глобальному потеплінню.

Для вирішення цих проблем багато країн і туристичних організацій починають впроваджувати концепції сталого туризму. Вона передбачає відповідальний підхід до організації туризму, який зводить до мінімуму негативний вплив на довкілля. Приклади включають заохочення екологічних турів, впровадження переробки відходів, обмеження на кількість відвідувачів у найбільш вразливих зонах і сприяння розвитку "зелених" технологій у туризмі.

Таким чином, екологічно відповідальний туризм може стати важливим інструментом для збереження навколишнього середовища й зменшення його забруднення.

Враховуючи, що туризм є однією з форм міграції населення, яка характеризується тимчасовим його переміщенням з одного району країни до іншого, або з однієї країни до іншої, а також переміщенням населення, не пов'язаним зі зміною місця проживання та роботи, існує науковий підхід, що обґрунтовує наявність міграційної складової у розкритті поняття «туризм». Але проблематика визначення та співвідношення понять туризму і міграції є досить складною та дискусійною.

Науковці дотримуються думки, що туризм можна вважати формою епізодичної міграції, туризм взагалі, і міжнародний зокрема, може розглядатися як різновид міграції населення, а туристські потоки – як реалізований туристичний попит [1].

Загалом, міграційний підхід розглядає туризм як одну із форм міграції і активно почав розвиватися в 90-pp. XX ст. У 1993 році Статистична комісія ООН прийняла наступне визначення «туризм – це діяльність осіб, які подорожують і перебувають у місцях, що знаходяться за межами їхнього звичного середовища, протягом періоду, що не перевищує одного року підряд, з метою відпочинку, діловими та іншими цілями» [3].

1.2 РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ ТА ЇЇ ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Туризм у багатьох країнах світу є однією із пріоритетних сфер економіки. Ця галузь потребує регулювання, підтримки та контролю з боку держави. Держава здійснює організаційне забезпечення туризму через органи виконавчої влади державного та місцевого рівнів. Шляхом застосування правових засобів забезпечення органи виконавчої влади створюють необхідні умови для розвитку сфери туризму, дотримання прав та інтересів учасників туристичної діяльності, життя та здоров'я туристів.

Державне управління сферою туризму є видом діяльності держави, зміст якої складає здійснення організуючого впливу на цю галузь шляхом використання повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування через організацію виконання законів, здійснення управлінських функцій метою комплексного розвитку вітчизняного туризму, а також забезпечення реалізації державної туристичної політики. В свою чергу, державне регулювання туристичної сфери є сукупністю методів державного управління, які передбачають систему заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру і здійснюються державними органами у сфері туризму з метою стабілізації та пристосування вітчизняного туризму до постійних суспільних змін. Державне регулювання є частиною державної туристичної політики та включає систему механізмів координації діяльності туристичної сфери [1].

Суть туристичної політики полягає в діяльності держави щодо розвитку туристичної індустрії та суб'єктів туристичного ринку, удосконалення форм туристичного обслуговування громадян та зміцнення на їх основі власного політичного, економічного та соціального потенціалу; вона є одним із видів

соціально-економічної політики держави. Туристичний бізнес в нашій країні знаходиться в стадії структурної перебудови, інституційного становлення, формування внутрішньогалузевих, міжгалузевих, міжрегіональних і зовнішньо-економічних зв'язків.

Удосконалюється туристична інфраструктура, формується відповідний сегмент ринку праці, створюється і нова система державного регулювання туристичної діяльності. Виникають нові підходи до формування державної політики в сфері туризму, саме його розвиток поступово стає пріоритетним національним завданням. Світовий досвід однозначно доводить, що успішність розвитку сфери туризму і рекреації безпосередньо залежить від того, як на державному рівні сприймається галузь, наскільки масштабна і ефективна державна підтримка, наскільки стратегічно виважено та комплексно здійснюється державна політика регулювання туристичної галузі. Тому, у всіх розвинених в туристському відношенні країнах, головну роль в регулюванні функціонування і розвитку туризму відіграє держава.

Туризм на сучасному етапі може стати найдинамічнішою галуззю економіки і, що важливо, простимулювати розвиток й інших сфер – транспорту, зв'язку, сфери послуг. Крім того, розвиток туризму – це величезний ринок нових робочих місць. Формування нових інституційних структур, прийняття важливих законів, розробка та реалізація нових національних проєктів – все це підкреслює не просто значимість розвитку туристичної галузі для нашої країни, але і значимість формування активної державної політики в цій сфері.

В сфері туризму тісно переплетені інтереси розвитку культури, транспорту, зайнятості населення, готельного бізнесу та санаторно-курортного комплексу, охорони навколишнього середовища, підтримки безпеки, зміцнення міжнародних відносин, представники яких тісно взаємодіють сьогодні не тільки один з одним, але і з владними органами всіх рівнів.

Тож, під державною політикою у сфері туризму слід розуміти сукупність

поглядів, методів і заходів різного характеру, спрямованих на задоволення потреб населення в сфері туризму, забезпечення сталого розвитку туристичної галузі та посилення її позицій на світовому ринку туризму.

Нормативні положення щодо державної політики та державного регулювання в галузі туризму закріплені у розділі II Закону України «Про туризм» та наголошують, що реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом:

- визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму;
- визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони;
- спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму;
- визначення основ безпеки туризму;
- нормативного регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян);
- ліцензування в галузі туризму, стандартизації і сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу;
- встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу;
- організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму;
- визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму;
- участі в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму [5].

Головною метою державної політики у сфері туризму є створення високорозвиненого, диверсифікованого і ефективного туристичного комплексу

країни, конкурентоспроможного на світовому ринку [4]. Крім загальних для всіх галузей економічних і соціальних установок, слід виділяти такі головні завдання державної політики у сфері туризм:

- збереження, відновлення і підвищення рівня реалізації рекреаційного потенціалу країни, забезпечення ефективного використання землі та інших природних ресурсів;
- підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності галузі, вихід на світовий ринок туризму з пропозицією, що відповідає сучасним вимогам;
- досягнення високого рівня інноваційної та інвестиційної активності в галузі з метою створення конкурентоспроможних туристичних продуктів та спеціальної інфраструктури;
- контроль потоків туристів, щоб запобігти перенавантаженню окремих туристичних зон, захищаючи їх від деградації та сприяючи рівномірному розподілу відвідувачів;
- охорона культурних і історичних пам'яток, які часто є ключовими туристичними об'єктами, а також підтримує місцеві громади й традиції;
- гармонійний розвиток всіх видів туризму, в тому числі нових для країни.

Основою для проведення державної політики є розробка спеціальної законодавчо-правової бази, яка забезпечує цю сферу соціально-економічних відносин, захист інтересів держави і суспільства, прав людини і громадянина, а також визначає форми і напрямки втручання держави в розвиток. На основі законодавчої бази повинні розроблятися певні доктринальні документи (концепції і стратегії), що роз'яснюють особливості вирішення тих чи інших проблем та напрямки розвитку галузі туризму. Основні принципи і найбільш важливі в сучасних умовах напрямки державної політики у сфері туризму представлені в табл. 1.2.1.

Табл.1.2.1 (складено автором на основі джерела 4)

Основні принципи державної політики у сфері туризму

Принципи державної політики в сфері туризму	Напрямки державної політики у сфері туризму
- реалізація прав громадян на відпочинок і підвищення його якості; - максимально повне задоволення культурних і духовних потреб громадян; - підвищення рівня захисту прав іноземних туристів і вітчизняних туристів за кордоном; - дотримання інтересів держави в сфері туризму і суміжних областях; - раціональне використання державної власності, зокрема землі; -підвищення рівня зовнішньої відкритості галузі, досягнення сучасних міжнародних стандартів;	- вдосконалення стандартизації та сертифікації в галузі; - поліпшення інституційного середовища бізнесу, в т. ч. для малих підприємств; - підвищення кваліфікації кадрів; - формування галузевих кластерних систем і спеціальних зон розвитку туризму; - підвищення якості маркетингової і рекламно-інформаційної діяльності; - підвищення рівня безпеки туристів; - розширення участі в міжнародних організаціях (на рівні держави, регіонів, асоціацій); - залучення зарубіжних інвестицій, глобальних готельних мереж і туристичних операторів; - вдосконалення моделі інформатизації галузі та статистичного моніторингу;

- стимулювання конкуренції, створення рівних умов для усіх учасників ринку; - використання диференційованого підходу до регіонів, видів і центрів туризму; - сприяння інноваціям, перехід до моделі економіки знань; - підтримка лідерства в галузі; - узгодження з іншими напрямками соціально-економічної політики; - сприяння соціальному захисту населення, надання пільг окремим категоріям громадян	- формування сприятливого інвестиційного клімату в галузі, продовження процесів приватизації; - створення ефективної системи інститутів, що підтримують інновації; - розвиток туристичної інфраструктури з урахуванням особливостей регіонів і видів туризму
--	--

Інституційне забезпечення механізму державного управління туристичною сферою як система державних та недержавних організаційних структур, які створені на різних управлінських рівнях і реалізують свої рішення за допомогою методів, що належать до їх повноважень [6]. Інституційне забезпечення розглядається як центральна складова механізму державного управління туристичною сферою, оскільки саме через цю підсистему реалізуються основні управлінські рішення, що визначають рівень розвитку галузі на певній території і формується державна туристична політика. Важлива умова ефективності інституційного забезпечення – чіткий розподіл повноважень на різних рівнях управління та контроль за дотриманням норм законодавства та стратегічних цілей [7].

Розвиток туризму в більшості країн світу не може обійтися без активного впливу з боку держави. В Україні представники різних галузей науки (юристи,

фахівці з державного управління, економісти, історики) приділяють значну увагу питанням державного управління, державного регулювання, адміністративно – правового, організаційно-правового забезпечення туризму, які тісно пов'язані між собою. Так, у 1995 році набув чинності Закон України «Про туризм», що підтверджує увагу законодавчої та виконавчої влади до галузі, її проблем та перспектив розвитку. Він містив низку новел і важливих позицій: вперше було закріплено державне регулювання та координація туристичної діяльності, розмежована компетенція органів держави різних рівнів у сфері управління туризмом, вперше передбачено ліцензування туристичної діяльності і т. д. [8, 9].

18 листопада 2003 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до Закону України «Про туризм». Цей законодавчий акт суттєво оновив та узагальнив понятійний апарат та фактично встановив нові правила надання послуг у сфері туризму. Преамбула Закону окреслила його основне спрямування - забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян при здійсненні туристичних подорожей. У старій редакції спрямованість Закону була, насамперед, економічна.

Закон по-новому підійшов до визначення суб'єктів, які здійснюють або забезпечують туристичну діяльність, розділивши це поняття на туристичних операторів (туроператорів) та туристичних агентів (турагентів), а також інших суб'єктів підприємницької діяльності, спеціалістів туристичного супроводу (гіді-перекладачі, екскурсоводи, провідники та інші), фізичних осіб, які не є суб'єктами підприємницької діяльності.

Відповідно до Закону, критерієм для поділу суб'єктів туристичної діяльності на туроператорів, турагентів та інших суб'єктів підприємницької діяльності є сфера надання туристичних послуг. Туроператори можуть надавати практично всі передбачені Законом послуги у цій сфері. Туроператорами можуть бути лише юридичні особи, утворені відповідно до законодавства України.

Турагенти здійснюють посередницьку діяльність з реалізації туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів підприємницької діяльності, а також посередницьку діяльність з реалізації характерних та супутніх товарів та послуг.

Відповідно до поділу на туроператорів та турагентів підрозділяється і ліцензування діяльності вищевказаних суб'єктів. Відповідні зміни вже внесено до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» - пункт 50 статті 9 викладено в новій редакції [10]. Інші суб'єкти підприємницької діяльності забезпечують тимчасове розміщення (проживання), харчування, а також надають екскурсійні, розважальні та інші туристичні послуги.

Повноваження щодо державного регулювання у сфері туризму тепер належать різним органам державної влади та місцевого самоврядування. Законодавчо реалізовано Указ Президента України «Про зміни до структур центральних органів виконавчої влади» від 15 грудня 1999 року [11], згідно з яким Державний комітет з туризму було ліквідовано. Згодом на його базі було створено Державну туристичну адміністрацію. Закон чіткіше визначив функції цього центрального органу виконавчої влади, який вже не має повноважень щодо координації діяльності органів влади та організацій у сфері туризму. Не передбачено у Законі Раду представників суб'єктів туристичної діяльності та Національну раду з туризму.

Наразі при центральному органі виконавчої влади у галузі туризму для забезпечення ним реалізації своїх повноважень, узгодження та врахування інтересів суб'єктів туристичної діяльності передбачено координаційно-дорадчий орган.

Міністерство культури України - державний орган виконавчої влади України з 30 березня 2020 року, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. Міністерство очолює Міністр культури та

інформаційної політики України, якого призначає на посаду Верховна Рада України у встановленому законодавством порядку.

На початку 2020 р. розпочало свою роботу Державне агентство з розвитку туризму України (ДАРТ), одне із завдань якого – видача ліцензій на право здійснення діяльності туроператорів та ведення ліцензійного реєстру. ДАРТ контролює дотримання компаніями умов здійснення туроператорської діяльності, приймає повідомлення про проблемні питання діяльності туроператорів [12].

Таким чином, державне регулювання туристичної галузі сприймається як частина державної політики. Головну мету туристичної політики держави визначають як створення на світовому ринку конкурентоспроможного вітчизняного туристичного продукту, збільшення обсягів реалізації туристичних послуг, валютних надходжень, надходжень до бюджетів усіх рівнів, створення додаткових робочих місць, впровадження на основі міжнародного досвіду ефективної моделі інвестиційної політики у сфері туризму.

Сфера туризму у державі має повноцінно виконувати свої економічні, соціальні та гуманітарні функції, сприяти наповненню бюджету, створенню нових робочих місць.

Національний туристичний продукт має бути конкурентоспроможним на світовому ринку. Це дуже важко, якщо вплив держави на сферу туризму недостатньо ефективний, а організаційно правове забезпечення – неякісне. Конкурентоспроможність національного туристичного продукту є ключовою умовою для забезпечення економічного зростання, соціальної стабільності та сталого розвитку. Це дозволяє країні залишатися привабливою, адаптуватися до змін і ефективно використовувати свої ресурси для задоволення потреб як туристів, так і місцевого населення.

1.3 ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Проблематика аналізу та порівняння зарубіжного досвіду взаємодії держави та громадськості у сфері туризму включає узагальнення програм та проєктів, що сприяють ефективній взаємодії між державними органами та громадськістю в контексті розвитку туризму.

Враховуючи країни ЄС, існує ряд програм та проєктів, які демонструють цю взаємодію. Основною нормативно-правовою базою є законодавчі акти та політичні стратегії, які створюються з метою сприяння співпраці та партнерства між державним сектором та громадськістю в розвитку туризму [13].

У нормативно-правовому аспекті в країнах ЄС використовуються законодавчі акти, стратегії та програми, що визначають правила, принципи та механізми взаємодії держави та громадськості у сфері туризму. Наприклад, у Європейському Союзі існує стратегія "Європа 2020", яка включає в себе рекомендації щодо розвитку туризму та співпраці з громадськістю. Крім того, кожна країна ЄС має свою національну туристичну стратегію, яка враховує взаємодію з громадськістю.

Нормативно-правова база включає закони, розпорядження, постанови та інші нормативні акти, які визначають права та обов'язки держави, громадськості та інших зацікавлених сторін у сфері туризму. Наприклад, в Німеччині існує Закон про туризм, який визначає правові основи регулювання туристичної галузі та включає положення про залучення громадськості до прийняття рішень [14].

Україна також має свою нормативно-правову базу, яка визначає взаємодію держави та громадськості у сфері туризму. До цих документів належать закони, регламенти, програми та стратегії. Однак, в порівнянні з країнами ЄС, Україна ще має простір для покращення взаємодії та залучення громадськості до розвитку

туризму. Розвиток ефективної нормативно-правової бази, яка враховуватиме інтереси громадськості та сприятиме її активній участі, є важливим завданням для розвитку туристичної галузі в Україні [15; 16; 17].

Аналітичний огляд вивчення програм та проєктів, що сприяють ефективній взаємодії держави та громадськості в розвитку туризму в країнах Європейського Союзу, дає можливість отримати уявлення про ключові ініціативи, механізми залучення громадськості та практики співпраці між різними сторонами.

Деякі з таких програм та проєктів, що можна виділити, включають наступне:

- програма "Туризм та громадськість" у Іспанії: ця програма сприяє взаємодії між урядом, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Вона пропонує ряд заходів, таких як створення ради з участю громадськості для прийняття рішень, консультації з громадськістю під час розробки туристичних проєктів та стимулювання громадськості до активної участі у розвитку туризму;
- програма "Туризм і громадськість: розумний туризм для усіх" у Франції: ця програма спрямована на залучення громадськості до розвитку туризму та сталого туристичного розвитку. Вона передбачає співпрацю між місцевими органами влади, туристичними підприємствами, громадськими організаціями та місцевими жителями для створення туристичної інфраструктури, збереження природних та культурних ресурсів та забезпечення підтримки місцевої економіки;
- ініціатива "Туризм для всіх" у Швеції: програма покликана забезпечити доступність туристичної інфраструктури та послуг для всіх категорій громадськості, включаючи людей з обмеженими можливостями. Вона орієнтована на розвиток бар'єрно-прихильного туризму та співпрацю з організаціями, представниками громадськості та туристичними підприємствами;

- проєкт "Туризм та культурна спадщина" у Італії: проєкт спрямований на залучення громадськості до збереження та пропаганди культурної спадщини через розвиток туризму. В рамках проєкту організовуються спільні ініціативи між владою, місцевими жителями та культурними організаціями для збереження пам'яток, організації культурних заходів та просування туристичної привабливості регіонів;
- програма "Партнерство у розвитку туризму" у Норвегії: програма сприяє взаємодії між урядом, громадськими організаціями та приватним сектором для розвитку туризму в урбанізованих районах. Програма надає фінансову та консультативну підтримку проєктам, які залучають громадськість до розвитку туристичної інфраструктури та послуг, збереження культурного спадку та підвищення якості туристичного досвід;
- проєкт "Громадська участь у розвитку туризму" у Нідерландах спрямований на активну участь громадськості у процесі прийняття рішень та розвитку туристичної галузі. Основна мета проєкту полягає в залученні різних зацікавлених сторін, включаючи місцевих жителів, туристичні організації, громадські організації та владні структури до співпраці для створення і реалізації стратегій розвитку туризму;
- проєкт "Туризм та сталість" у Німеччині: проєкт має на меті залучення громадськості до сталого розвитку туризму. В рамках проєкту проводяться навчальні заходи, розробляються інформаційні матеріали та практичні рекомендації для туристів, місцевих жителів та туристичних підприємств щодо збереження природних та культурних ресурсів під час подорожей.
- програма "Туризм та суспільна взаємодія" у Данії: програма спрямована на підтримку ініціатив, що сприяють взаємодії між туристами та місцевими жителями. Вона передбачає розвиток місцевого підприємництва, включаючи сферу гастрономії, ремесел та туристичних послуг, які сприяють культурній обміну та підтримці місцевої економіки.

-проект "Туризм та природа" у Шотландії: проект спрямований на збереження природних ландшафтів та біорізноманіття через партнерство між урядом, місцевими організаціями та екологічними групами. В рамках проекту здійснюються заходи з екологічної освіти, створюються природні заповідники та розвиваються екологічно чисті туристичні маршрути.

Світова практика демонструє соціальну відповідальність держави у фінансуванні соціального туризму – туристичних подорожей для соціальних верств населення, що мав би стати цікавим досвідом для України. Наслідки складної політичної ситуації в Україні будуть вражаючими в усіх аспектах, але варто думати на перспективу і чітко розуміти масштаби відновлення туристичної галузі, враховуючи масштаби відбудови територій нашої держави.

Кон'юнктурні коливання та карантин, спричинений COVID-19, збройна агресія росії створили ризики у функціонуванні туризму. Крім того, повне відновлення туристичних потоків очікуються після закінчення воєнних дій, тому втручання держави у підтримку галузі та просуванні національного туристичного концепту на міжнародний ринок має стати з часом важливим аспектом. Майже у всіх країнах світу інституційні державні органи взяли на себе 120 активні зобов'язання у фінансовій та інформаційній підтримці туризму.

Необхідність координаційної та стимуляційної участі держави підкреслюється і в рекомендаціях міжнародних організацій [19]. Так, за даними Конгресу США, 175 держав, тією чи іншою мірою регулюють сферу туризму. Це дає можливість віднайти механізми ефективної співпраці з бізнесом, керуючись даним досвідом, який потрібно детально дослідити, що буде особливо корисно у посткарантинний період.

У більшості країн світу формування та реалізація туристичної політики покладена на національні туристичні організації, завданням яких є загальне управління розвитком туризму, притягнення фінансових потоків від іноземного туризму, нівелювання впливу сезонності, страхування непередбачуваних втрат

від пандемічних та техногенних явищ, розширення туристичних напрямів тощо. В межах своїх повноважень вищезазначені державні туристичні інституції проводять рекламну, організаційно-дослідницьку кампанії, інформаційно-технічну підтримку [19; 21].

Більшість з них також займається регулюванням і контролем туристичних суб'єктів, зокрема: розробленням і регулюванням діяльності готельного бізнесу, контролем цін, класифікацією, видачею ліцензій та дозволів на будівництво, модернізацію і розширення об'єктів, опрацюванням правил і регулюванням діяльності туроператорів, питаннями законодавства, здійсненням контролю за його виконанням, видачею ліцензій на започаткування туристичних організацій, їх категоризацією. Крім того, майже 70 % національних туристичних організацій займаються питаннями, пов'язаними з виконанням рішень міжнародних форумів щодо скасування чи послаблення прикордонних формальностей для туристів [19].

У понад 60 країнах вони беруть участь у підготовці кадрів як шляхом організації семінарів, навчальних курсів, так і за допомогою створення шкіл по готельному господарству, туризму; в 67 державах національні туристичні організації беруть участь у заходах, спрямованих на збереження, захист і використання власних туристичних ресурсів [19].

Особливо виділяється участь у кампаніях із захисту природи, створення національних парків і заповідників. Обсяг прав і повноважень національних органів по туризму не є однорідним у різних державах і варіює залежно від рівня розвитку в них туризму. В одних країнах це спеціалізовані міністерства по туризму (Італія, Сирія, Пакистан) чи управління по туризму, що за своїм статусом прирівнюються до міністерств, а в інших – питаннями туризму відає департамент визначеного урядом одного з галузевих міністерств (Австрія), в деяких країнах – неурядові комерційні організації, в основному національна асоціація туристичних агентств (Норвегія). Компетенція, завдання і функції

національних органів та рівень урядового контролю за ними з боку держави також відрізняються [20].

Вищезазначене дозволяє сформулювати три типи моделей державної участі в регулюванні цієї важливої складової національної економіки (рис.1.3.1).

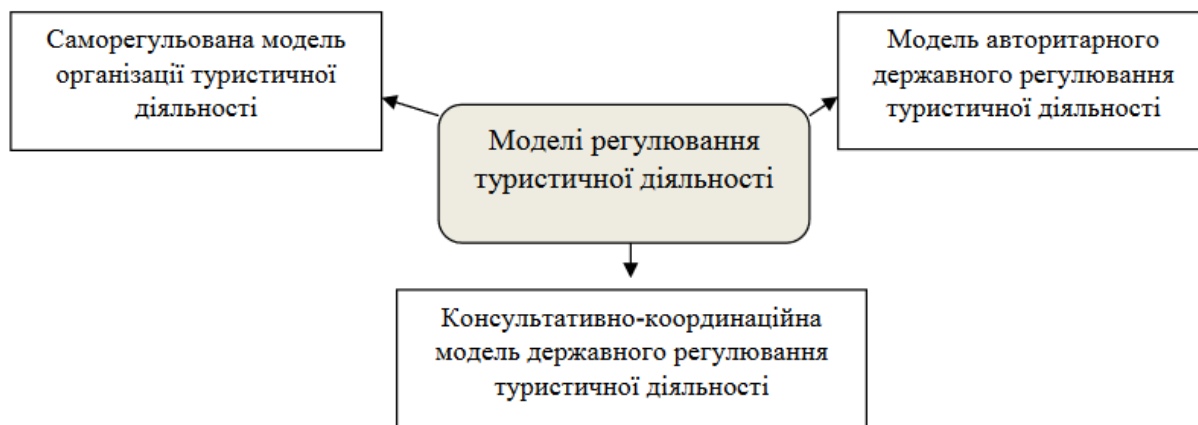

Рис. 1.3.1 Функціональні моделі регулювання туристичної діяльності [20]

Особливості державного регулювання туристичного бізнесу певною мірою є унікальними, оскільки підкреслюють суттєві відмінності в залежності від країни і ролі туристичного бізнесу в її системі економіки. Ця унікальність кожної країни залежить від наявності значних природних та історико-культурних ресурсів, потенціалу туристичного бізнесу, доступності туристських ресурсів для своїх та іноземних туристів, розміру інвестицій в туристичний бізнес, а також ролі країни на міжнародному туристичному ринку.

Саморегульована модель організації туристичної діяльності має свої переваги. Наприклад, особливістю такої моделі є практична відсутність капіталовкладень держави в розвиток туристичного бізнесу, тому ця модель реалізується у тому випадку, якщо для держави туристичний бізнес не є пріоритетом, а розвиток цієї сфери цілкомито перекладається на приватний сектор. За таких обставин, всі ключові питання туристичного бізнесу

вирішуються на місцях за принципи самоорганізації, тобто централізоване управління фактично відсутнє.

В умовах реалізації такої моделі, уряди країн відмовляються від національної організації туристської діяльності, коли країна займає стійке положення на міжнародному ринку туристичного бізнесу та є привабливою для іноземних туристів.

Вказана перша модель також підходить у ситуації, коли суб'єкти туристичного ринку є досить потужними і самостійними для вирішенні різних проблем без звернення по допомогу до держави.

Якщо розглядати країни, де застосовується ця модель регулювання туристичного бізнесу, то можна привести приклад Сполучених Штатів Америки, де у 1997 р. була ліквідована державна структура, яка управляла туристичним бізнесом [21].

Це необхідно було зробити через необхідність скорочення витрат федерального бюджету, сталі позиції США на міжнародному ринку туристичного бізнесу. Крім того, дослідники серед ключових причин такого рішення називали високу привабливість США для іноземних туристів, а також існування потужних приватних компаній в сфері туризму, які проводили широку рекламну кампанію в інтересах американського туристичного бізнесу.

На відміну від попередньої моделі принцип авторитарного державного втручання передбачає всебічний вплив держави на сприяння розвитку туристичного бізнесу через механізми державного регулювання і прийняття відповідних бюджетів. Модель є достатньо ефективною, однак для її впровадження і реалізації необхідні значні капіталовкладення, а також рекламна-маркетингова діяльність в сфері популяризації туристичного бізнесу. На жаль, в сучасній Україні фінансування програм розвитку туристичного бізнесу є недостатнім, тому міжнародний контекст туристичного бізнесу розвинений достатньо слабо.

Дана модель, як правило, застосовується в порівняно небагатих країнах, де туризм відіграє роль основного джерела поповнення державного бюджету. Насамперед це країни африканського континенту Алжир, Єгипет, Туніс, крім того Туреччина, уряд якої в 1963 р. утворив Міністерство туризму, через яке відбувалося фінансування будівництва готелів і створювалися перші туристичні фірми. Система державного регулювання туристичного бізнесу в Марокко сформувалася в кінці 80-х рр. XX ст, коли політичне керівництво країни підтримувало елітний туризм для заможних клієнтів.

Пізніше така практика заохочення застосовувалась для родинного туризму, і згодом, в цій сфері Марокко склало гідну конкуренцію Іспанії. Регулювання туристичного бізнесу в Марокко реалізується спеціальним Міністерством туризму, так як ця сфера вважається важливим стратегічним напрямом розвитку економіки країни.

Третя модель (принцип координації зусиль державного та приватного сектору) є поширеною в багатьох розвинених європейських державах, де ключові проблеми туристичного бізнесу вирішуються на рівні певного економічного міністерства, яке займається питаннями державного регулювання туристичного бізнесу та маркетингом. Конкретними кроками у цьому контексті можуть бути розробка нормативно-правової бази, управління діяльністю в регіонах, міжнародне співробітництво в сфері туристичного бізнесу, обробка та аналіз статистики, участь у виставках, координація управління туристськими представництвами за кордоном. За такої моделі в країнах Європи державна туристична адміністрація працює у активній взаємодії з місцевою владою та приватним бізнесом. Підсумком такої співпраці є перерозподіл фінансових коштів з приватного сектора, а також виникнення окремих інституцій у сфері регулювання туристичного бізнесу.

У Португалії в 1976 р. для управління готелями та турагентствами, а також для контролю над державними інвестиціями в туристичний бізнес була створена

Національна туристська корпорація, яка контролює Національний інститут підготовки фахівців з туризму та готельної справи. Також в Португалії існує Державний секретаріат з туризму, який є складовою Міністерства економіки, інновацій та розвитку. [21]

У Бельгії, організація, яка займається розвитком туристичного бізнесу (Генеральний комісаріат з туризму) входить до складу Міністерства зв'язку країни. В 1977 р. Генеральний комісаріат з туризму був поділений на 3 служби: центральна служба (організація туризму за кордоном); комісія з туризму для громадян, які говорять французькою; комісія з туризму для громадян, які говорять фламандською. [21]

Функціями цих служб є фінансування туристичного бізнесу, організація внутрішнього туризму, популяризація соціального туризму, співпраця з різними міністерствами щодо планування та матеріальної бази туристичних послуг. В рамках такої діяльності в Бельгії створювалися туристські федерації та управління при магістратах міст, що згодом були об'єднані у Вищу раду по туризму та Вищу раду по соціальному туризму.

Якщо звернути увагу на особливості впровадження третьої моделі в країнах Латинської Америки, то можна відмітити Еквадор та Колумбію. Зокрема в Еквадорі функціонує Національний директорат по туризму, підпорядкований Міністерству промисловості, торгівлі та інтеграції, що займається плануванням та маркетингом місцевого туристичного бізнесу. Всі напрями його діяльності контролюються Міжміністерським комітетом по туризму на чолі з міністром промисловості, торгівлі та інтеграції.

Натомість у Колумбії для розвитку туристичного бізнесу функціонує Фонд розвитку туризму, який займається питаннями розвитку внутрішнього туризму, реалізації соціальних програм, підтримки та захисту національної культурної спадщини. Його діяльність регламентується Міністерством торгівлі, промисловості та туризму. [21]

Слід зазначити, що в рамках координації зусиль державного та приватного сектору, питання підтримки туристичного бізнесу вирішуються у гуманітарному підрозділі багатoproфільного міністерства. Вважається, що ця модель найбільш раціональна в Європі, і є найбільш доцільною для України.

Показовим для реалізації третьої моделі є досвід Польщі. Необхідно відмітити, що польські туристичні організації мають чіткий розподіл функцій, їх діяльність взаємопов'язана, не обмежується головним офісом, а має розгалужену мережу, фінансування їх діяльності здійснюється відповідно до розроблених стратегій.

Державне регулювання туристичного бізнесу в Польщі реалізується Міністерством спорту і туризму, до складу якого входить департамент туризму, що регулює діяльність туристичної індустрії. Також тут функціонує Польська Туристична Організація, головними завданнями якої є розвиток польської туристичної інформаційної системи, формування привабливості туристичного іміджу Польщі, а також розробка планів модернізації туристичної інфраструктури. Польська Туристична Організація має статус державної установи і відкрила філіали в деяких країнах світу, плануючи там масштабні рекламні кампанії.

У Великій Британії державне регулювання у сфері туризму здійснює Міністерство культури, засобів масової інформації та спорту, що співпрацює з Національним агентством з туризму Британії, яке має 70 туристичних представництв у країнах світу, і співпрацює з урядом та туристичними організаціями. Щорічно з державного бюджету виділяється близько 80 млн. фунтів стерлінгів для проведення маркетингової діяльності.

Крім того, у Великій Британії є регіональні туристичні ради, які функціонують за рамками існуючих територіальних туристичних одиниць, координують діяльність з органами самоврядування, а на регіональному рівні співпрацюють з агентствами регіонального розвитку. Їх фінансування

забезпечується державою, місцевими радами та приватними структурами. Регіональні туристичні ради розробляють стратегію розвитку туризму на регіональному рівні, на національному рівні відстоюють інтереси і популяризують регіони, розвивають туристичну інфраструктуру [21].

В контексті європейського досвіду реалізації третьої моделі необхідно наголосити, що приватний бізнес не може самостійно проводити некомерційну іміджеву рекламну кампанію своєї країни, оскільки пропонує власний продукт. Завдання формування позитивного туристичного іміджу країни повністю покладається саме на державу.

У більшості європейських країн існує мережа регіональних відділень і міжнародних представництв у країнах, які є найбільш перспективними з точки зору прийняття туристичних потоків. Наприклад, Національне агентство з туризму Британії має представництво у 70 країнах, Польська туристична організація та Німецький центр туризму – у 14.

Найбільш розповсюдженою є третя модель – європейська, що репрезентується такими країнами, зокрема, як Іспанія, Франція, Великобританія на частку яких, заданими ВТО, припадає близько 1/3 світового туристичного потоку. Так, у Франції регулювання туризму здійснює міністерство транспорту та суспільних робіт, у структурі якого функціонують державний секретаріат з питань туризму та управління туризму. Ці органи регламентують контроль над процесами розвитку галузі, інвестування й міжнародні зв'язки у сфері туризму.

Вивчаючи принципи державного регулювання туристичного бізнесу, можна вказати на декілька підходів, які сформувалися в міжнародній практиці:

- жорстке управління туристичним бізнесом;
- об'єднання галузі туризму з деякими галузями господарства в рамках міністерства;
- м'які підходи до регулювання туристичного бізнесу національними адміністраціями;

- байдужість.

Деякі країни світу регулюють туристичний бізнес виключно на регіональному рівні, а деякі взагалі не мають важелів впливу. В той же час потреба державного регулювання туристичного бізнесу визначається конкретними чинниками [21]:

1. Комплексність сфери туристичного бізнесу, оскільки він взаємодіє з іншими галузями господарства, а до його структури відносяться засоби розміщення, підприємства харчування, розважальні установи та туристські підприємства-організатори.
2. Збереження та раціональне використання культурної та природної спадщини у сфері туризму.
3. Підвищення туристичного іміджу країни на міжнародній арені.
4. Надходження матеріальних капіталів від внутрішнього та в'їзного туризму.
5. Виховний вплив туризму, формування патріотизму, пропаганда національних туристських цінностей.

Отже, аналізуючи програми та проекти, спрямовані на ефективну взаємодію держави та громадськості в розвитку туризму в країнах ЄС, можна зробити кілька висновків. Перш за все, зарубіжні країни активно використовують різноманітні ініціативи та механізми для залучення громадськості до процесу прийняття рішень та розвитку туристичної галузі. Вони враховують інтереси різних соціальних груп, забезпечують доступність для всіх категорій громадськості, пропагують сталість та збереження природи та культурної спадщини [2].

Програми та проекти передбачають проведення громадських консультацій, встановлення партнерських відносин з громадськими організаціями, а також спільну розробку проектів. Це сприяє активному залученню громадськості до процесу прийняття рішень, створенню нових

можливостей та підвищенню якості туристичного досвіду. Програми та проекти, які були розглянуті, є прикладами успішної взаємодії держави та громадськості в розвитку туризму. Вони демонструють, що ефективна взаємодія та співпраця між різними сторонами є ключовим фактором для досягнення сталого та успішного розвитку туристичної галузі.

Безумовно, держава має відігравати ключову роль у розвитку туристичного бізнесу країни з огляду на співвідношення попиту та пропозиції, практичні можливості та визначену пріоритетність. Подібно до таких пріоритетів держава організовує співпрацю в сфері туристичного бізнесу з приватними підприємцями, визначаючи сфери та форми співпраці, де можна досягти максимального ефекту.

Сфера туристичного бізнесу, як багатогалузева структура, потребує чіткої координації зусиль та державного регулювання, хоча надмірність в цих процесах може заважати розвитку ринкових відносин і підприємницькій ініціативі. В ідеалі втручання держави має відбуватися виключно в інтересах розвитку туристичного бізнесу, але поступово держава має дозволяти суб'єктам туристичного бізнесу діяти самостійно, хоча таке поєднання дійсно не є простим.

Державне регулювання туристичної сфери визначає чіткі правила гри для всіх учасників туристичного ринку, забезпечуючи правову захищеність як туристів, так і підприємців. Це важливо, тому що держава гарантує безпеку, якість послуг та дотримання прав споживачів, зокрема у випадках форс-мажорів або недобросовісної поведінки туристичних операторів.

Державне регулювання є фундаментальним для гармонійного розвитку туристичної галузі, забезпечення її стабільності, конкурентоспроможності та внеску у добробут суспільства, адже туризм є важливим джерелом доходів для багатьох країн.

РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНІ ТА СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕОРЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СТАЛОГО ТУРИЗМУ

2.1. ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ 2015-2030)

Термін «сталий розвиток» є офіційним українським відповідником англійського терміну «sustainable development», дослівний переклад якого з урахуванням контексту може бути «життєздатний» або «тривкий розвиток», а розширене його тлумачення – самопідтримуваний розвиток.

Більш широкого поширення термін «сталий розвиток» набув після того, як у 1987 р. комісія ООН під керівництвом Гру Харлем Брунтланд опублікувала звіт «Наше спільне майбутнє», в якому це поняття визначалось як розвиток суспільства, що задовольняє потреби сьогодення, не приносячи при цьому в жертву здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [22].

У 1990 році Міжнародна спілка охорони природи спільно з Програмою ООН з навколишнього середовища (UNEP) та Всесвітнім фондом дикої природи (WWF) підготували доповідь «Турбота про Землю», в якій сталий розвиток розглядався як «поліпшення якості життя людини в межах потенційної ємності екологічних систем, що забезпечують умови життєдіяльності людини» [22].

Автором інноваційної економічної теорії сталого розвитку є провідний дослідник економічних аспектів забруднення довкілля, Герман Дейлі, який тлумачить термін «сталий розвиток» як гармонійний, збалансований, безконфліктний прогрес всієї земної цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів), а також окремо взятих країн нашої планети за науково обґрунтованими планами, коли в процесі неухильного інноваційно-інтенсивного економічного розвитку країн одночасно і позитивно вирішується весь комплекс

питань щодо збереження довкілля, ліквідації бідності, експлуатації та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення, у тому числі за етнічними, расовими чи статевими ознаками [22].

Історія формування глобальної стратегії сталого розвитку розпочалася у XX столітті, коли людство усвідомило, що стрімкий економічний розвиток супроводжується значними екологічними та соціальними проблемами. Цей процес включає серію ключових міжнародних конференцій, угод і програм, які поступово формували сучасне бачення сталого розвитку.

Хоча небезпека глобальної екологічної кризи (у вигляді неминучого загально планетарного неблагополуччя) стала очевидною ще на початку 70-х років 20-го століття, політичним лідерам світу треба було ще цілих два десятиліття, щоб усвідомити, що мова йде не про вимисли вчених, а про деякий природний процес, що загрожує безпеці не окремих країн, а світовому співтовариству в цілому.

Питання надмірної експлуатації природних ресурсів поставлено ще у 1913 р. на Міжнародній конференції з охорони довкілля в Берні. А питання переходу до іншої моделі розвитку людства розглянув В. І.Вернадський у своїх наукових працях про ноосферу (початок минулого століття).

Висновки про неприпустимість безконтрольного розвитку економічної та соціальної сфер зроблено на Генеральній асамблеї ООН «Охорона природи і економічний розвиток», яка відбулась у 1962 році. А в доповідях Римського клубу «Межі зростання», Фактор-4, фактор-5 тощо, концепція сталого розвитку почала розвиватись й набувати чітких сучасних рис. Сам собою термін «сталий розвиток» у ті часи ще не використовували в наведеному вище значенні, хоча канадські спеціалісти в галузі регулювання риболовлі, розуміли під сталим розвитком такий вилов риби, при якому розмір популяції залишається незмінним і поновлюється лише за рахунок природних механізмів [22].

Уже 1972 року в Стокгольмі відбулася перша конференція з навколишнього середовища під егідою ООН, головним питанням якої був захист довкілля. В декларації цієї конференції вперше задекларовано право людини на чисте і безпечне довкілля, а також зазначено зв'язок економічного і соціального розвитку з проблемами навколишнього середовища. Також поставлено питання про охорону довкілля, і саме в результаті цієї конференції засновано ЮНЕП (UNEP – United Nation Environment Program) – програму ООН, яка відає питаннями, пов'язаними із захистом навколишнього середовища.

Спільний форум політиків і вчених, присвячений глобальним екологічним проблемам і проблемам розвитку суспільства, відбувся у 1992 році під час Всесвітньої конференції з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро на рівні глав держав більшості (179) країн світу. Після Ріо в багатьох країнах з'явилися національні концепції сталого розвитку.

Потрібно визнати, що через два десятиріччя після конференції Ріо-92 результати від впровадження ухвалених там рішень поки що відносно незначні. Наприклад, відтоді істотно поменшало викидів тих речовин, що руйнують озоновий шар, а все ж озоновий шар над планетою й далі руйнується – очевидно, за рахунок речовин, викинутих в атмосферу раніше. А в інших питаннях, порушених в 3-х конвенціях Ріо21, немає навіть такого прогресу. Це й констатовано на Всесвітньому саміті з питань сталого розвитку через десять років після конференції в Ріо-де-Жанейро (Йоганнесбург, 2002). Проте, це лише довело важливість проблеми і необхідність сконцентрувати зусилля всіх країн світу для її вирішення. При цьому, перехід до сталого розвитку потрібно розглядати як процес, що постійно вдосконалюється і модифікується [22].

Можна виділити такі етапи формування стратегії сталого розвитку:

1. Перші спроби екологічного усвідомлення (1960–1970-ті роки):
1962 р.: Вихід книги Рейчел Карсон *«Мовчазна весна»*, що привернула увагу до шкоди від пестицидів і хімічного забруднення.

1972 р.: Доповідь «Межі зростання» Клубу Рим: модель передбачала наслідки неконтрольованого економічного зростання, Стокгольмська конференція ООН з довкілля (UNCHE), вперше екологічні питання були визнані глобальною проблемою.

2. Формулювання концепції сталого розвитку (1980-ті роки):

1980 р.: Міжнародний союз охорони природи (IUCN) представив *«Всесвітню стратегію збереження»*, яка поєднала екологічну стійкість із соціальним і економічним розвитком.

1987 р.: Видана доповідь Брундтланд *«Наше спільне майбутнє»* (Комісія ООН): визначено сталий розвиток як "розвиток, який задовольняє потреби теперішнього покоління, не піддаючи ризику здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби".

2. Інституціоналізація сталого розвитку (1990-ті роки):

1992 р.: - Саміт Землі в Ріо-де-Жанейро (Конференція ООН з довкілля та розвитку).

-Ухвалено «Порядок денний на XXI століття» — глобальний план дій для сталого розвитку.

-Підписано Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату (UNFCCC) і Конвенцію про біологічне різноманіття.

1997 р.: Кіотський протокол — угода щодо скорочення викидів парникових газів.

4. Сталий розвиток у центрі уваги (2000-ті роки):

2000 р.: Прийнято *Цілі розвитку тисячоліття* (Millennium Development Goals, MDGs), що включали боротьбу з бідністю, голодом, хворобами тощо.

2002 р.: Всесвітній саміт зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі.

2009 р.: Копенгагенська конференція з клімату — перші спроби домовитися про глобальну кліматичну угоду.

5. Сучасна епоха сталого розвитку (2010-ті – донині):

2012 р.: Саміт Ріо+20 («Майбутнє, якого ми прагнемо»): Визначено необхідність нових глобальних цілей розвитку.

2015 р.: Прийнято Цілі сталого розвитку (ЦСР) у рамках Порядку денного ООН до 2030 року (17 цілей і 169 завдань). Підписано Паризьку угоду — зобов'язання країн зменшувати викиди парникових газів і обмежити потепління.

6. Подальше впровадження (2020-ті роки): Стратегії для досягнення ЦСР інтегруються у національні політики багатьох країн.

Фокус на кліматичній кризі, скороченні вуглецевого сліду, відновлюваній енергетиці та циркулярній економіці.

Ключові події та документи:

1. Порядок денний 2030: універсальний план для всіх країн світу.
2. Паризька угода (2015): боротьба зі зміною клімату.
3. Європейський "Зелений курс": інтеграція сталого розвитку в економічну політику ЄС.

Нині в рамках ООН розроблено універсальний механізм узгодження рішень держав-членів ООН, який рекомендовано використовувати при переході до сталого розвитку. Основу сталого розвитку на національному рівні становлять: збалансована економічна, соціальна й екологічна політика, демократичні інститути, що відповідають потребам людей, правопорядок, заходи для боротьби з корупцією, вирішення гендерної нерівності і створення сприятливих умов для інвестицій. Внаслідок 98 % процесів глобалізації зовнішні фактори мають вирішальне значення у визначенні успіху 18 національних зусиль країн, що розвиваються [23].

Необхідною умовою збереження і посилення глобального прогресу в напрямку до сталого розвитку є ліквідація розриву між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, шляхом формування сприятливих економічних умов, що забезпечують міжнародне співробітництво, особливо в галузі фінансів,

передачі технологій, ліквідації заборгованості, розвитку торгівлі, а також активну участь країн, що розвиваються, у процесі прийняття рішень на глобальному рівні [27].

Розробка стратегії сталого розвитку суспільства ґрунтується на загальних законах і методології економічних, соціальних, природничих та екологічних наук. При цьому, поряд із загальнонауковими методами досліджень використовуються і специфічні методи аналізу, прогнозування і управління станом системи «суспільство-природа».

На підставі оцінки впливу природних та антропогенних факторів повинні виявлятися закономірності функціонування системи «суспільство-природа», розроблятися та вдосконалюватися методологія і методи оцінювання її стану та формуватися напрямки розвитку цієї системи.

Ряд теоретиків вважають сталий розвиток найбільш перспективною ідеологією 21 століття і навіть усього третього тисячоліття, яка, з поглибленням наукової обґрунтованості, витіснить усі існуючі світоглядні ідеології, як такі, що є фрагментарними і неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації, бо з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків генеральною метою стратегії сталого розвитку є збереження людства, а генеральним завданням — збереження умов, при яких може існувати і розвиватися людство, тобто збереження біосфери та локальних екосистем.

Тож глобальна стратегія сталого розвитку — це комплекс заходів, ініціатив та принципів, спрямованих на забезпечення збалансованого розвитку людства, який одночасно враховує екологічні, економічні та соціальні аспекти. Вона ґрунтується на усвідомленні того, що ресурси планети обмежені, і необхідно зберегти їх для майбутніх поколінь. Вона полягає в створенні гармонійного світу, де економічний добробут, соціальна справедливість і екологічна рівновага будуть взаємодоповнюваними елементами, забезпечуючи стійке майбутнє для всіх.

До завдань формування стратегії сталого розвитку можна віднести [26,27]:

- дослідження стану соціальної, економічної, екологічної підсистем і процесів їх розвитку;
- вивчення природничо-наукових і соціально-економічних передумов прогресивного розвитку вказаних підсистем;
- оцінювання станів соціальної, економічної й екологічної підсистем в інтегрованих кількісних і якісних показниках;
- дослідження ролі інформаційних факторів в управлінні процесами переходу до сталого розвитку;
- розроблення концепцій і стратегій сталого розвитку територій, регіонів і країн;
- розроблення програм місцевих дій з охорони довкілля в контексті стратегії сталого розвитку;
- розроблення національних і місцевих планів дій з впровадження Стратегії ЄЕК ООН з освіти для сталого розвитку;
- визначення комплексу індикаторів, необхідних для достовірного оцінювання станів соціальної, економічної й екологічної підсистем;
- обґрунтування управлінських рішень і розроблення заходів для цілеспрямованої трансформації соціальної, економічної й екологічної підсистем;
- районування територій і регіонів за рівнем розвитку соціально- економічних підсистем з урахуванням екологічних обмежень;
- формування механізмів реалізації управлінських рішень для забезпечення сталого розвитку соціально-економічних систем.

Основні засади стратегії сталого розвитку наведено в табл 2.1.1.

Таблиця 2.1.1 (складено автором на основі джерел 22,23,24)

Основні засади стратегії сталого розвитку

	Проблема
Екологічна стійкість	Захист природних ресурсів, зокрема води, повітря, ґрунтів, лісів і біорізноманіття. Зменшення забруднення навколишнього середовища. Перехід до відновлюваних джерел енергії.
Економічна стійкість	Підтримка інновацій та технологій, які сприяють ефективному використанню ресурсів. Забезпечення економічного зростання без шкоди для довкілля. Підтримка місцевого підприємництва і створення робочих місць.
Соціальна справедливість	Усунення бідності та нерівності. Забезпечення доступу до якісної освіти, медицини та інших соціальних послуг. Сприяння рівності, гендерній рівності та правам людини.

Ключовими викликами є зміна клімату, а саме боротьба зі стихійними лихами, потеплінням та таненням льодовиків, вичерпність ресурсів (дефіцит води, мінералів і ґрунтів) та дисбаланс у рівні життя між країнами та регіонами.

Щодо ролі громадян і урядів, то уряди, насамперед, повинні впроваджувати політику, що сприяють сталому розвитку. Бізнеси зобов'язані адаптувати свої моделі до принципів відповідального споживання та виробництва, а громадяни можуть змінити стиль життя, наприклад, сортувати сміття, економити ресурси, підтримувати екологічні ініціативи.

Стратегія сталого розвитку передбачає глобальну співпрацю на всіх рівнях — від міжнародних організацій до окремих громад, щоб забезпечити стійке майбутнє для планети і людства.

17 Цілей сталого розвитку [25]:

1. Подолання бідності:

- Викорінення крайньої бідності (менше \$1.25 на день).
- Забезпечення доступу до ресурсів і соціальних послуг для вразливих верств населення.

2. Подолання голоду:

- Ліквідація голоду та забезпечення доступу до якісної їжі.
- Підтримка стійкого сільського господарства.

3. Міцне здоров'я і благополуччя:

- Забезпечення здорового життя для всіх вікових груп.
- Зниження рівня смертності від хвороб, аварій і забруднення.

4. Якісна освіта:

- Надання доступу до якісної освіти для всіх.
- Заохочення безперервного навчання.

5. Гендерна рівність:

- Ліквідація всіх форм дискримінації та насильства щодо жінок.
- Рівні права у суспільному та економічному житті.

6. Чиста вода та санітарія:

- Забезпечення доступу до безпечної води.
- Удосконалення інфраструктури водопостачання та санітарії.

7. Чиста та доступна енергія:

- Забезпечення доступу до сучасної, стійкої та доступної енергії.
- Перехід до відновлюваних джерел енергії.

8. Гідна праця та економічне зростання:

- Підтримка економічного зростання, створення робочих місць.
- Забезпечення гідних умов праці.

9. Інновації та інфраструктура:

- Розвиток стійкої інфраструктури та інновацій.
- Підтримка індустріалізації з низьким вуглецевим слідом.

10. Зменшення нерівності:

- Скорочення економічної нерівності між країнами та всередині них.
- Захист прав мігрантів і маргіналізованих груп.

11. Сталий розвиток міст і громад:

- Забезпечення доступного житла, безпеки та стійкої інфраструктури в містах.
- Зменшення забруднення і сприяння урбанізації.

12. Відповідальне споживання і виробництво:

- Скорочення відходів і раціональне використання ресурсів.
- Стимулювання екологічно чистого виробництва.

13. Боротьба зі зміною клімату:

- Зниження викидів парникових газів.
- Інтеграція заходів щодо адаптації до зміни клімату в національну політику.

14. Збереження морських екосистем:

- Захист океанів від забруднення та надмірного вилову риби.

- Збереження морського біорізноманіття.

15. Збереження екосистем суші:

- Захист лісів, відновлення деградованих земель.
- Збереження біорізноманіття та природних середовищ існування.

16. Мир, справедливість та сильні інститути:

- Боротьба з корупцією, тероризмом і насильством.
- Забезпечення доступу до правосуддя для всіх.

17. Партнерство заради стійкого розвитку:

- Зміцнення міжнародного співробітництва.
- Підтримка країн, що розвиваються, у досягненні ЦСР.

Цілі сталого розвитку є взаємопов'язаними: досягнення однієї цілі сприяє прогресу інших. Наприклад, покращення освіти (ЦСР 4) впливає на економічне зростання (ЦСР 8) і зменшення нерівності (ЦСР 10). Жодна з цілей не може бути досягнута ізольовано. Наприклад, боротьба з бідністю (ЦСР 1) тісно пов'язана з забезпеченням якісної освіти (ЦСР 4), яка, у свою чергу, сприяє економічному зростанню (ЦСР 8).

Взаємозв'язок ЦСР підкреслює необхідність комплексного підходу до вирішення глобальних проблем. Дотримання принципу взаємодії між цілями дозволяє уникати конфліктів між різними напрямками політики, посилюючи ефективність заходів і сприяючи досягненню стійкого розвитку на національному та глобальному рівнях.

У досягненні мети беруть участь уряди, бізнеси, громадські організації та кожна людина. Їх можна вважати амбітним планом дій для всіх країн, що прагнуть створити світ, у якому кожен матиме доступ до гідних умов життя, зберігаючи природні ресурси для майбутніх поколінь.

Підсумовуючи вищесказане, цілі сталого розвитку мають величезне значення для людства та планети, адже вони формують глобальну стратегію, спрямовану на забезпечення гармонійного розвитку у всіх аспектах життя. Їх

важливість полягає в тому, що вони пропонують комплексний підхід до розв'язання сучасних проблем, водночас враховуючи інтереси майбутніх поколінь.

2.2 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Дослідження сталого розвитку туризму базується на міждисциплінарних науково-теоретичних засадах, які охоплюють економічні, соціальні, екологічні, культурні та управлінські аспекти. Ця галузь знань спрямована на створення збалансованих туристичних практик, що відповідають потребам сучасності, не піддаючи ризику можливості майбутніх поколінь.

Методологічною основою теорії сталого розвитку є системний підхід.

Системний підхід — це науковий метод, який дозволяє розглядати об'єкти чи явища як частини єдиної системи, що складається з взаємозалежних компонентів. У контексті сталого розвитку цей підхід використовується для аналізу складних взаємозв'язків між економічними, соціальними та екологічними системами з метою досягнення їхньої рівноваги [28, 29].

Ключовими принципами системного підходу є [30]:

- інтегративність, тобто усі компоненти розвитку (економіка, суспільство, довкілля) розглядаються як взаємопов'язані частини єдиної системи. Зміна клімату (екологічний аспект) впливає на продовольчу безпеку (соціальний аспект) та економічний розвиток (економічний аспект).

- взаємозалежність означає, що зміна в одній підсистемі неминуче впливає на інші. Урбанізація призводить до зростання економічної активності, але може погіршувати екологічну ситуацію.
- цілісність, що пояснює, що об'єкт дослідження (наприклад, регіон або галузь) розглядається як цілісна система, де кожна частина має свою функцію. Регіон як система включає природні ресурси, інфраструктуру, людський капітал тощо.
- динамічність, бо системи сталого розвитку є динамічними, тобто змінюються з часом під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.
- адаптивність, адже системи повинні мати здатність адаптуватися до змін у навколишньому середовищі для забезпечення своєї стабільності. Наприклад, впровадження відновлюваних джерел енергії як адаптація до вичерпання викопних ресурсів.
- рівновага та стійкість. Головна мета — досягнення збалансованого розвитку, що не перевищує природну носійну здатність екосистем. Розвиток екотуризму, який підтримує економіку та зберігає природні ресурси.

Перевагами системного підходу для сталого розвитку є комплексне бачення проблем, адже системний підхід дозволяє враховувати всі аспекти розвитку та їхній взаємний вплив. Він допомагає уникнути ситуацій, коли рішення, спрямовані на досягнення однієї мети, шкодять іншій (наприклад, розвиток промисловості без врахування екологічних наслідків). Серед важливих факторів також можливість довгострокової перспективи, тому що такий підхід орієнтується на забезпечення стійкого розвитку для майбутніх поколінь та можливість адаптуватися до нових викликів і змін.

Системний підхід у теорії сталого розвитку є незамінним інструментом для розуміння складних взаємозв'язків між економічними, соціальними та екологічними аспектами. Він дозволяє розробляти ефективні стратегії, які забезпечують баланс між потребами сьогодення та можливостями майбутніх поколінь.

ООН, прийнявши в 1992 році «Порядок денний на XXI століття», в якому проголошена парадигма сталого розвитку і визначена мета людства на ціле століття, періодично повертається до розгляду цього питання на коротшу перспективу. В основу цих середньострокових документів покладено методологічний цільовий метод. Сутність цього методу полягає в розробці «дерева цілей», досягнення яких за певний період дозволяє просунутись по шляху сталого розвитку (рис. 2.2.1). Після завершення періоду робиться корегування цілей за збереження мети розвитку і розробляється нове «дерево цілей» [31].

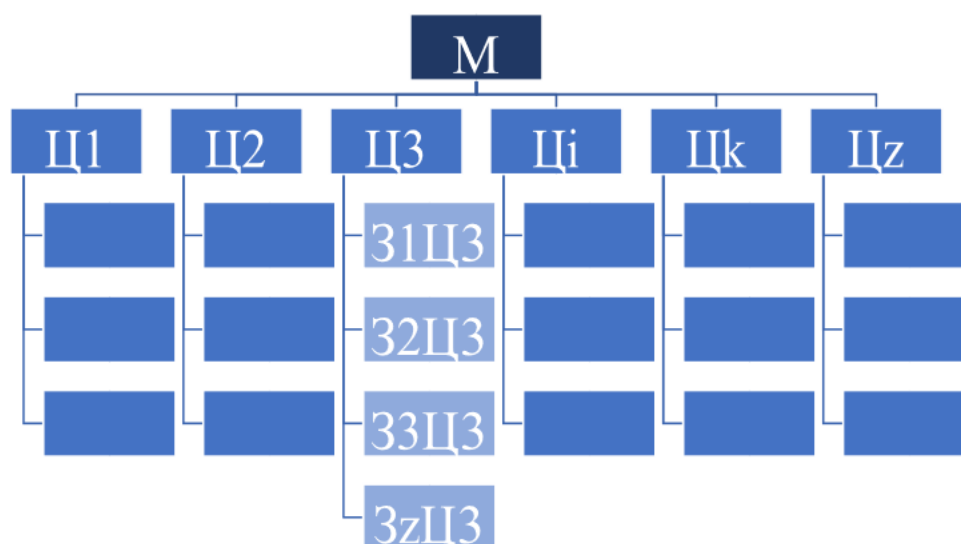

Рис. 2.2.1 «Дерево цілей» [31]:

М – мета (сталий розвиток);

Ц1, Ц2, ... Цz – цілі 1, 2, 3...z; 31Ц1, 32Ц1, ...,

31Ц3, 32Ц3, ...3zЦz – завдання цілей

Для досягнення будь-якої цілі сталого розвитку ООН деталізує дії у вигляді переліку «завдань», часто з визначенням терміну виконання. Залежно від складності цілі і її особливостей, кількість завдань коливається в широкому діапазоні – від 5 до 20, але частіше складає 8–12.

Перевагами методологічного цільового методу є забезпечення фокуса на головному завданні, підвищення ефективності використання ресурсів та створення основи для оцінки результатів і прийняття рішень. Даний метод сприяє досягненню гармонії між коротко- і довгостроковими цілями.

Однак цільовий метод має ряд обмежень. Насамперед складність у визначенні цілей, адже неправильне формулювання цілей може призвести до неефективного використання ресурсів. Також залежність від зовнішніх факторів, бо зміни зовнішніх умов (економічна криза, природні катаклізми) можуть впливати на можливість досягнення цілей. Крім того, для успішного застосування методу потрібні дані про ресурси, ризики, умови тощо.

Незважаючи на обмеження, методологічний цільовий метод є потужним інструментом для стратегічного планування і реалізації програм у різних сферах, включаючи сталий розвиток. Його використання забезпечує чіткість, ефективність і відповідність між поставленими цілями та реальними діями, спрямованими на досягнення балансу між економічними, соціальними та екологічними інтересами.

Туризм може спричиняти значний негативний вплив на екосистеми (забруднення, знищення природного середовища). Розуміння принципів сталого розвитку сприяє розробці екологічно дружніх стратегій і політик.

Сталий розвиток дозволяє уникнути виснаження природних ресурсів і руйнування культурної спадщини, зберігаючи регіон привабливим для туристів у довгостроковій перспективі. Тому важливо брати до уваги науково-теоретичні основи дослідження сталого розвитку туризму та враховувати всі складові:

1. Екологічна складова. Теорія сталого розвитку включає збереження природних ресурсів, зменшення екологічного сліду туризму та збереження біорізноманіття. Ключовими концепціями є екологічна стійкість (туризм повинен мінімізувати шкоду довкіллю) та важливість збереження природних ландшафтів, водних ресурсів і дикої природи.

2. Соціально-культурна складова розглядає вплив туризму на місцеві громади, їхній спосіб життя та культуру. До уваги беруться такі пункти як збереження культурної спадщини, участь місцевого населення в туристичній діяльності та створення можливостей для підвищення добробуту громад.

3. Економічна складова спрямована на забезпечення довгострокового економічного зростання завдяки туризму. Розвиток туризму з урахуванням принципів сталості забезпечує стабільний дохід для місцевої економіки, мінімізуючи ризики, пов'язані з сезонністю або зовнішніми кризами. Важливими теоріями є економічна ефективність, а саме забезпечення справедливого розподілу прибутків від туризму, та диверсифікація економіки, тобто розвиток нових туристичних напрямів і послуг.

4. Інституційний та управлінський підхід означає, що управління туризмом базується на принципах стійкого розвитку, які враховують інтереси всіх зацікавлених сторін. До інструментів даного підходу відносять планування туризму (регулювання потоків туристів для уникнення перевантаження) і розробку національних і міжнародних стратегій. До науково-теоретичних основ можна віднести:

1. Концепцію сталого розвитку (1987, доповідь Брундтланд)
2. Модель трьох компонентів сталого розвитку
3. Теорія соціального обміну
4. Теорія носійної здатності
5. Концепція циркулярної економіки в туризмі

Одна з найважливіших науково-теоретичних основ - це концепція сталого розвитку (1987, доповідь Брундтланд), ця доповідь стала ключовим документом, який визначив поняття сталого розвитку і сформував основу для подальших глобальних ініціатив у сфері сталого розвитку.

Табл. 2.2.2 (складено автором на основі джерела 29)

Ключові принципи концепції сталого розвитку

№	Принцип	Сутність
1	Інтеграція економічного, соціального та екологічного розвитку	Економічний розвиток повинен супроводжуватися зменшенням соціальної нерівності та захистом навколишнього середовища.
2	Міжпоколінна справедливість	Ресурси мають використовуватися таким чином, щоб забезпечити їх доступність для майбутніх поколінь.
3	Усунення бідності	Бідність є одночасно причиною і наслідком деградації довкілля, тому її подолання є основою сталого розвитку
4	Рівноправність і справедливість	Розподіл благ та доступ до ресурсів мають бути справедливими між країнами та соціальними групами.
5	Раціональне використання природних ресурсів	Потреба зберігати ресурси, зменшувати забруднення та уникати незворотних екологічних змін.

Попри свій масштабний вплив, концепція сталого розвитку часто зазнавала критики за нечіткість визначення, що ускладнює практичне впровадження, залежність від політичної волі країн, недостатній акцент на впливі корпорацій і глобального капіталізму.

Модель трьох компонентів сталого розвитку - є фундаментальним підходом у теорії сталого розвитку, який описує взаємодію та баланс між трьома основними компонентами: економічним, соціальним та екологічним. Вона вказує, що стале майбутнє можливе лише тоді, коли ці три сфери розглядаються у взаємозв'язку і рівновазі [31].

В її основі лежить взаємозв'язок між екологічними, соціальними та економічними аспектами туризму та рівновага між ними є основою сталого розвитку галузі.

Теорія соціального обміну - це соціологічна теорія, яка пояснює взаємодії між людьми або групами через призму вигод і витрат. Вона базується на принципі, що соціальні відносини формуються і зберігаються тоді, коли учасники отримують взаємну вигоду. Ця теорія допомагає зрозуміти, як створювати гармонійні стосунки між зацікавленими сторонами та забезпечувати довгострокову стійкість взаємодій [31].

Теорія носійної здатності визначає межі використання туристичних ресурсів без шкоди для довкілля та місцевих спільнот. У туризмі ця теорія використовується для оцінки того, скільки туристів може відвідати певну територію або місце без негативного впливу на екологію, місцеву культуру, інфраструктуру та туристичний досвід [31].

Перевагами застосування цієї теорії є:

- Збереження довкілля: запобігання деградації природних ресурсів.
- Покращення туристичного досвіду: зменшення перенасиченості місць і підвищення якості обслуговування.
- Підтримка місцевих громад: забезпечення гармонійної взаємодії між туристами і місцевими жителями.
- Довгострокова стійкість: забезпечення стабільного розвитку туризму без шкоди для наступних поколінь.

А концепція циркулярної економіки в туризмі орієнтована на повторне використання ресурсів і мінімізацію відходів у туристичних практиках.

Підсумовуючи вищесказане можна дійти до висновку, що науково-теоретичні основи сталого розвитку туризму створюють базу для ефективного планування, управління та розвитку галузі в умовах глобальних викликів. Їх важливо враховувати при розробці стратегії туристичної діяльності.

Знання основ дослідження сталого розвитку туризму є важливим для розуміння того, як забезпечити баланс між розвитком туристичної галузі, збереженням навколишнього середовища та інтересами місцевих громад. Це дозволяє створювати такі туристичні моделі, які сприяють довгостроковому економічному зростанню без завдання шкоди екології та суспільству.

2.3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ІНДИКАТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Соціально-економічні індикатори сталого розвитку туризму в країнах Європейського Союзу є важливими для оцінки ефективності туристичної діяльності та її впливу на економіку, соціальні структури та навколишнє середовище.

Ці індикатори використовуються для моніторингу прогресу в реалізації принципів сталого розвитку, що включають економічну вигоду, соціальну рівність та екологічну стійкість. У табл. 2.3.1 наведено основні категорії таких індикаторів.

Табл. 2.3.1 (складено автором на основі джерел 28,29,30)

Основні категорії соціально-економічних індикаторів

Категорія	Приклад	Значення
Економічні індикатори	Внесок туризму у валовий внутрішній продукт (ВВП)	Внесок туристичної індустрії у ВВП дає уявлення про економічну важливість цього сектору.
	Рівень зайнятості в туризмі	Цей індикатор оцінює кількість людей, зайнятих у туристичному секторі.
	Міжнародні туристичні прибутки	Рівень доходів від міжнародних туристів є важливим індикатором для країн, що залежні від іноземного туризму.
	Інвестиції в туристичну інфраструктуру	Включає в себе будівництво та оновлення інфраструктури, що сприяє розвитку туризму (громадський транспорт, готелі, культурні об'єкти тощо).

Соціальні індикатори	Рівень соціальної інтеграції та рівності	Індикатори можуть включати рівень соціальної рівності між туристами та місцевими жителями, створення можливостей для локальних громад, збереження культурної спадщини та інтеграцію місцевих культур у туристичні програми.
	Інклюзивність і доступність	Оцінка доступності туристичних послуг для різних груп населення (люди з інвалідністю, літні люди, діти, малозабезпечені верстви).
	Освітні програми та підвищення кваліфікації	Оцінка наявності освітніх і тренінгових програм для працівників туристичної галузі, що сприяють розвитку професійних навичок та підвищенню кваліфікації.

Екологічні індикатори	Вплив на навколишнє середовище	Індикатори вимірюють рівень таких впливів, включаючи заходи щодо збереження природних територій та зниження екологічного сліду туризму.
	Використання відновлювальних джерел енергії та стійкі практики	Це оцінка використання енергії, води та інших ресурсів у туристичній інфраструктурі та готелях, а також рівень впровадження зелених технологій.
	Екологічна стійкість туристичних напрямків	Оцінка того, наскільки стійкими є популярні туристичні напрямки щодо природних ресурсів, біорізноманіття та екосистем.
Культурні індикатори	Збереження культурної спадщини	Індикатори оцінюють, наскільки добре зберігаються культурні та історичні пам'ятки, а також вплив туризму на ці об'єкти.

	Культурна ідентичність та автентичність	Як туризм підтримує або змінює культурну ідентичність регіонів, чи зберігаються традиції, ремесла, звичаї.
Інституційні індикатори	Наявність політик і стратегій сталого туризму	Оцінка того, чи є у країні або регіоні стратегія розвитку сталого туризму, яка передбачає довгострокову стійкість в галузі.
	Залучення громадськості та зацікавлених сторін	Оцінка того, наскільки місцеві громади, туристичні оператори, органи влади та інші зацікавлені сторони залучені до планування та реалізації туристичних ініціатив.
Технологічні індикатори	Інновації в туризмі	Допомагають зменшити вплив на довкілля та покращити туристичний досвід.
	Оцінка задоволеності туристів	Дозволяє зрозуміти, наскільки туристи

Індикатори задоволеності та досвіду туристів		задоволені своїм досвідом і чи готові рекомендувати напрямок або повертатися в майбутньому.
	Повторні відвідування та лояльність	Свідчить про стійкість туристичного напрямку та його популярність серед туристів.

Соціально-економічні індикатори сталого розвитку туризму в ЄС дозволяють краще розуміти ефективність туристичних стратегій і політик, сприяють адаптації до нових викликів та забезпеченню балансу між економічним розвитком, соціальною стабільністю і охороною навколишнього середовища. Важливою є роль ЄС у підтримці ініціатив, які сприяють сталому розвитку туризму, включаючи програми фінансування, законодавчі ініціативи та міжнародні партнерства.

Методологічна основа дослідження статистики туризму ґрунтовно досліджена в методологічних дослідженнях ООН та ЮНВТО «Міжнародні рекомендації зі статистики туризму, 2008 рік» (IRTS 2008) [33] та «Допоміжний рахунок туризму: рекомендована методологічна основа, 2008 рік» (TSA: RMF 2008) [32]. Метою публікацій є надання країнам єдиної довідкової основи для використання при складанні статистики туризму.

Основне завдання Міжнародних рекомендації зі статистики туризму, 2008 рік – подання системи визначень, концепцій, класифікацій і показників, які є внутрішньо послідовними і які полегшують ув'язку, зокрема з концептуальними

рамками «допоміжного рахунку туризму» в системі національних рахунків, статистики платіжного балансу та статистики праці [33].

Метою Допоміжного рахунку туризму: рекомендована методологічна основа, 2008 рік є здійснення докладного аналізу всіх аспектів попиту на товари і послуги, пов'язані з діяльністю відвідувачів; відстеження оперативного зв'язку з пропозицією таких товарів і послуг в рамках тієї ж економіки; а також встановлення того, як ця пропозиція співвідноситься з іншими видами економічної діяльності [32].

Отже, основними індикаторами соціально-економічного розвитку туризму, згідно IRTS 2008 та TSA: RMF 2008 є: валовий внутрішній продукт, створюваний безпосередньо в туризмі, зайнятість в галузях туризму, капітальні інвестиції в туристичну галузь.

Валовий внутрішній продукт (ВВП), створюваний безпосередньо в туризмі, часто називається "прямим внеском туризму у ВВП". Це частина ВВП, яку можна прямо віднести до діяльності туристичної індустрії. Вона включає всі послуги і продукти, що споживаються туристами, незалежно від того, чи йдеться про міжнародних, чи про внутрішніх туристів.

До основних складових цього показника можна віднести:

1. Витрати туристів: Це сума коштів, яку туристи витрачають на різноманітні послуги, такі як проживання в готелях, ресторанах, транспортні послуги, квитки на туристичні атракції, покупки сувенірів і так далі.
2. Постачання товарів та послуг для туристів: Це включає в себе всі витрати на виробництво товарів та послуг, які необхідні для задоволення потреб туристів (наприклад, будівництво готелів, транспортні послуги, туристичні агентства, організація екскурсій тощо).
3. Питання зайнятості: Відсоток робочих місць, які безпосередньо пов'язані з туризмом (готельний бізнес, гіді, ресторани, авіаперевезення тощо), також є важливим фактором, що визначає прямий внесок туризму у ВВП.

4. Інвестиції в туристичну інфраструктуру: Витрати на будівництво або модернізацію інфраструктури, яка безпосередньо служить потребам туристів, також входять у цей показник.

Прямий внесок туризму у ВВП можна розрахувати за допомогою спеціальних національних рахунків та економічних моделей, де визначаються витрати, що прямо пов'язані з туристичною діяльністю.

Цей показник зазвичай використовується для оцінки ролі туризму в економіці конкретної країни або регіону, дозволяючи визначити, яку частину економічної діяльності створює туристична індустрія.

Соціальні індикатори сталого розвитку туризму є важливою частиною оцінки впливу туризму на суспільство та місцеві громади. Вони дозволяють виміряти, як туристична діяльність впливає на соціальні аспекти, зокрема на зайнятість, культурні зміни, рівність, доступність та інтеграцію місцевих громад у туристичні процеси.

Рівень соціальної інтеграції та рівності вимірює, наскільки туристичні потоки сприяють інтеграції різних соціальних груп і рівності серед місцевих жителів та туристів.

Зокрема рівність доступу до туристичних можливостей включає в себе доступність туристичних послуг для всіх груп населення, незалежно від їхнього соціального статусу, економічного становища, раси чи статі.

Залучення місцевих громад – це оцінка того, наскільки місцеві жителі є активними учасниками туристичної діяльності, як на рівні підприємництва, так і на рівні культурного обміну, а справедливий розподіл вигод від туризму визначає, чи отримують місцеві громади рівний доступ до економічних вигод, створених туристичним сектором (підвищення рівня життя, нові можливості для підприємців тощо).

Туризм часто є важливим джерелом зайнятості. Соціальний індикатор цього аспекту вимірює кількість та якість робочих місць, створених у

туристичному секторі. Наприклад, кількість осіб, працевлаштованих у готельному бізнесі, транспортних компаніях, туристичних агентствах, екскурсійних компаніях та якість праці, умови праці, рівень зарплат, соціальні гарантії та можливості для професійного розвитку працівників тощо.

Також слід брати до уваги зайнятість у сезонних і постійних робочих місцях. Різниця між тим, скільки робочих місць створюється в туристичному секторі на постійній основі і скільки — в сезонний період.

Туризм потребує кваліфікованих кадрів для ефективного розвитку. Тому соціальний індикатор оцінює доступність і якість освітніх і тренінгових програм у туристичному секторі:

- Навчання і підвищення кваліфікації працівників туризму
- Розвиток місцевих підприємців
- Культурні та мовні навички.

Туризм може впливати на місцеву культуру, і тому важливо оцінювати, як туризм зберігає культурну автентичність та чи інтегруються культурні елементи в туристичні практики.

Зокрема збереження культурної спадщини вимірюється рівнем підтримки місцевих традицій, ремесел, фестивалів і свят, що залучають туристів, та наявністю ініціатив щодо збереження культурної спадщини. А культурний обмін – це оцінка того, наскільки туризм сприяє культурному обміну між туристами та місцевими жителями. Це може включати організацію культурних заходів, майстер-класів, гастрономічних фестивалів тощо.

Соціальний індикатор враховує безпеку та захист прав людей, адже туризм пов'язаний з великим числом людей. Тому цей індикатор оцінює захист прав працівників, що включає в себе гарантії справедливої оплати праці, соціального захисту та можливостей для розвитку кар'єри в туризмі.

Захист прав туристів включає в себе безпеку туристів, дотримання їх прав, інформування про ризики, наявність страховок та механізмів захисту прав споживачів. А безпека місцевих громад – оцінка того, як туризм впливає на соціальну стабільність і безпеку місцевих громад. Це може включати питання конфліктів між туристами і місцевим населенням, забезпечення безпеки на туристичних маршрутах.

Соціально-економічні індикатори сталого розвитку туризму дозволяють всебічно оцінювати соціальний вплив туризму на громади, враховуючи як позитивні, так і негативні наслідки. Вони дозволяють оцінити не тільки економічну вигоду від туризму, а й те, наскільки цей сектор сприяє економічному розвитку, зайнятості, інвестиціям та збільшенню доходів. Вони є важливими для забезпечення того, щоб туризм сприяв не лише економічному розвитку, а й соціальному добробуту місцевих громад, збереженню їхніх культурних та соціальних цінностей. У Європі різні країни можуть мати різні підходи до вимірювання цих індикаторів, але основні показники є спільними.

Валовий внутрішній продукт (ВВП), створений туризмом є одним з основних економічних індикаторів, який вимірює вплив туризму на економіку країни. Це включає витрати туристів, інвестиції в туристичну інфраструктуру та інші економічні аспекти.

Згідно з даними Світової ради з подорожей та туризму (WTTC), обсяг ВВП, створюваний безпосередньо в туризмі, є важливим індикатором для вимірювання економічного впливу туризму на національні економіки. Однак дані за 2020-2024 роки для країн Європейського Союзу можуть значно варіюватися через різні фактори, такі як пандемія COVID-19 та економічне відновлення після неї.

Зокрема, пандемія COVID-19 мала значний вплив на обсяги ВВП, створюваного в туризмі, у 2020 році, коли через обмеження на подорожі, закриття кордонів та карантинні заходи багато туристичних напрямків пережили падіння в обсязі туризму. Проте з 2021 року спостерігалось поступове відновлення,

оскільки обмеження стали пом'якшуватися, а туристична індустрія почала відновлюватися [35].

У 2022-2023 р. туризм в Європейських країнах зміцнив свої позиції та майже відновився до показників 2019 р. За даними UNWTO міжнародні туристичні прибуття до Європи у 2022 р. склали 595 млн. осіб, тоді як у 2019 р. – 742 млн. осіб, доходи від експорту туристичних послуг у 2022 р. дорівнювали 652 млрд. дол. США, що майже дорівнює до пандемічному 2019 р. - 696 млрд. дол. США, а показник прямого внеску туризму до ВВП у 2022 р. Навіть перевищив 2019 р. – 1020 млрд. дол. США та 1010 млрд. дол. США відповідно [35].

Країни Південної Європи залишаються особливо популярними серед мандрівників, але зростає відвідування DESTИНАЦІЙ Західної та Північної Європи.

Один із найавторитетніших рейтингів туризму країн - UNWTO. Функціонування цього рейтингу відбувається за підтримки Статистичного відділу Організації Об'єднаних Націй. Фахівці мають надійну інформацію про соціально-економічні аспекти, пов'язані з індустрією подорожей. В основі досліджень організації – дані щодо внутрішнього, в'їзного та виїзного туризму понад 200 держав. UNWTO систематично збирає статистичну інформацію з країн та територій по всьому світу до великої бази даних, яка є найбільш повною та достовірною.

Рейтинг країн-лідерів з туризму складається за кількістю в'їздів. UNWTO прагне оптимізувати збір, аналіз, стандартизацію статистики країн з туризму та максимально інтегрувати її до сфери ООН. Згідно з останнім звітом організації за 2019 рік, що є станом на березень 2023 року, повний рейтинг найбільш популярних країн серед туристів наведено в табл. 1. 18 січня 2023 року Всесвітня рада з туризму та подорожей (WTTC) опублікувала результати дослідження, згідно з якими Париж 2022-го посів перше місце у світі за вкладом туризму в економіку країни. При складанні звіту було проаналізовано ключові показники,

такі як внесок подорожей та туризму у ВВП, розвиток зайнятості та витрати мандрівників. Йдеться про те, що пандемія COVID-19 справила руйнівний вплив на туристичну сферу, оскільки країни по всьому світу закрили свої кордони [35].

Причому навіть у міру ослаблення обмежень багато мандрівників обирали поїздки над великі міста, а менш населені зони, такі як прибережні і сільські райони. Але в 2022 році туристи почали повертатися до мегаполісів, і такі поїздки стають все більш популярними.

Таблиця 2.3.2 [35]

Рейтинг країн з розвитку туризму та подорожей

Держава	Кількість туристів (млн.)
Франція	89,4
Іспанія	83,5
США	79,3
Китай	65,7
Італія	64,5
Туреччина	51,2
Мексика	45
Таїланд	39,8
Німеччина	39,6
Великобританія	39,4

Туризм є значним джерелом робочих місць у багатьох європейських країнах. Важливими є індикатори, які вимірюють кількість робочих місць, створених у туристичному секторі, а також якість цих робочих місць.

У таких країнах, як Іспанія, Греція, Туреччина та Хорватія, значна частина робочих місць припадає на туристичну сферу. Наприклад, в Іспанії туризм створює близько 2,8 мільйона робочих місць [36].

Витрати туристів — це показник, що вимірює економічний ефект від туристів у країні, включаючи витрати на житло, харчування, транспорт, розваги та інші туристичні послуги. Цей індикатор дозволяє оцінити, скільки грошей надходить в економіку від міжнародних та внутрішніх туристів.

Франція, Іспанія та Італія є одними з основних отримувачів туристичних витрат. У 2019 році Франція отримала понад 60 мільярдів євро від міжнародних туристів [36].

Інвестиції в інфраструктуру — це індикатор, який вимірює рівень фінансування та розвитку інфраструктури, необхідної для обслуговування туристів, зокрема транспортної, готельної та культурної інфраструктури.

Країни-лідери міжнародного туризму з інвестиційних вкладень у промисловість - США, Китай, Індія, Франція, Японія. Німеччина, Франція, Іспанія та Нідерланди регулярно інвестують у розвиток транспортних систем, зокрема в аеропорти, залізничні станції та дороги, що сприяє полегшенню доступу туристів та розвитку регіональних економік.

Туризм може стати важливим сектором для забезпечення зайнятості серед соціально вразливих груп населення, таких як молодь і жінки. Рівень безробіття в цих групах є важливим соціальним індикатором.

У країнах Середземномор'я, таких як Іспанія, Італія та Греція, туризм створює робочі місця для молоді та жінок. Наприклад, туризм може сприяти зниженню рівня безробіття серед молоді в туристичних регіонах, що традиційно мають вищий рівень безробіття серед цієї категорії.

Доходи від туризму на душу населення вимірюють, скільки доходів від туризму припадає на кожного громадянина країни. Цей індикатор допомагає зрозуміти, як туристичний сектор впливає на економічне благополуччя

населення. У таких країнах, як Ісландія, Люксембург та Швейцарія, доходи від туризму на душу населення є одними з найвищих через високий рівень туристичних витрат і невеликий розмір населення [36].

Важливими індикаторами соціального розвитку суспільства є середня тривалість життя і рівень дитячої смертності. Обидва показники суттєво залежать від економічного розвитку суспільства, що, в свою чергу, визначає рівень життя населення, належне харчування, рівень розвитку медичних послуг та належних санітарних умов. Безумовно, стан навколишнього середовища також може суттєво впливати на обидва показники. Але в першому наближенні і середня тривалість життя, і рівень дитячої смертності тісно корелюють з рівнем економічного розвитку суспільства. Наприклад, середня тривалість життя в цілому на планеті ще у 1950 р. становила усього 47 років. Сьогодні середня тривалість життя на планеті становить приблизно 71 рік (до речі, саме такий показник має Україна). Найуспішніші ж країни світу, такі як Японія чи Швейцарця, сьогодні мають середню тривалість життя на рівні 83–84 років. У середньому по Європейському Союзу цей показник перевищує 80 років.

Одним із найбільш інтегральних показників соціального розвитку є індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index / HDI), який включає три складові — середню тривалість життя, рівень освіченості населення та ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності. Показник був запропонований групою економістів на чолі з пакистанцем Махбубом-уль-Хакоч як альтернатива економічним показникам розвитку і розраховується з 1990 р. в звітах ООН про розвиток людського потенціалу по окремих країнах.

Індекс розвитку людського потенціалу (або індекс людського розвитку) натомість є соціально-орієнтованим показником. Розробники індексу заклали ідею однієї цифри, яка б давала змогу інтегрально оцінити стан розвитку людини у певній країні і, таким чином, була зручною для порівняння. Показник варіює від 0 до 1 і є дуже чутливим, тобто відмінності між країнами за цим показником

можуть становити усього десяти або соті одиниці. Чим ближча ця цифра до одиниці, тим вищий розвиток людського потенціалу певної країни.

Індекс розраховують як середню геометричну з трьох показників:

1) середня тривалість життя — максимальне значення 85 років, що відповідає одиниці; 2) кількість років, які людина витрачає на навчання — максимальне значення 18 років, що відповідає одиниці; і 3) ВВП на особу за паритетом купівельної спроможності — 75 тис. доларів і вище на рік відповідає одиниці.

Країни з найвищим індексом розвитку людського потенціалу, такі як Норвегія, Ірландія, Швейцарія, мали у 2019 р. індекс на рівні 0,95. Країни з найнижчим індексом, такі як Чад, Сомалі, або Центральна Африканська Республіка мали цей показник у 2019 р. на рівні 0,39. Україна за цим показником у 2019 р. зайняла скромне 74 місце із 189 країн, що увійшли до рейтингу (0,78), проте випередивши такі країни, як Бразилія, Індія та Китай.

Оцінка того, як туризм сприяє соціальному розвитку місцевих громад, є важливим соціальним індикатором. Це включає в себе зміни в якості життя місцевих жителів, доступ до культурних та соціальних послуг, а також рівень соціальної інтеграції. У Швейцарії та Австрії туризм сприяє розвитку місцевих громад завдяки розвитку культурних і природних атракцій, що забезпечує робочі місця та підтримує місцеві ініціативи. Водночас, в країнах з великими туристичними потоками, наприклад, Іспанія та Італія, можуть виникати соціальні конфлікти між місцевими жителями та туристами.

Індекс соціальної нерівності (Gini Index) вимірює рівень нерівності в доходах серед населення. Він може бути використаний для оцінки того, як туризм впливає на соціальну нерівність. Індекс Gini дозволяє аналізувати, як доходи від туризму впливають на соціальну нерівність у країні чи регіоні.

Індекс соціальної нерівності розраховується за допомогою певної формули, яка базується на статистичних даних про розподіл доходів чи багатства в країні. Основна ідея полягає в тому, щоб визначити, яку частину економічних ресурсів

володіє кожен відсоток населення, і порівняти це з ідеальним рівномірним розподілом [37].

Індекс Джині в Італії на рівні доходів складає близько 0,33, що свідчить про помірну нерівність. Проте в деяких південних регіонах країни, зокрема в Сицилії та Калабрії, рівень нерівності значно вищий, частково через високий рівень безробіття та менше залучення в туристичні потоки [38].

Тоді як в Іспанії індекс Джині становить приблизно 0,34-0,35. Туризм є важливою частиною економіки країни, зокрема в таких регіонах, як Канарські острови, Коста-Брава чи Мадрид. Однак вигоди від туризму часто не рівномірно розподілені, оскільки основні доходи від туризму йдуть великим готельним мережам та міжнародним інвесторам, що може сприяти соціальній нерівності [39].

А в Греції дорівнює близько 0,35, що вказує на середній рівень нерівності. Туризм має велике значення для економіки країни, особливо в Афінах та на островах, де зосереджені основні туристичні потоки. Водночас, економічна нерівність між різними регіонами та соціальними групами зберігається, особливо в умовах економічних криз [39].

Індекс Джині є важливим інструментом для аналізу соціальної нерівності в країнах і регіонах, зокрема в контексті туризму. Вивчення цього індексу дає змогу зрозуміти, як нерівномірно розподіляються вигоди від туризму серед населення, і чи сприяє туризм загальному економічному розвитку, або, навпаки, поглиблює соціальні та економічні розриви.

Оцінка цього показника може допомогти урядам, міжнародним організаціям та бізнесу розробити стратегії для більш справедливого та сталого розвитку туристичних напрямків.

У державній політиці можна використовувати Індекс Джині для розробки заходів, спрямованих на зменшення нерівності в розподілі доходів за рахунок підтримки більш інклюзивного розвитку, який включає в себе більш рівний

доступ до вигод від туризму для всіх верств населення, покращення доступу до соціальних послуг (освіти, охорони здоров'я, житла) для бідніших верств населення, що може сприяти зменшенню економічної нерівності, та розвитку регіонів, що відстають, через сприяння місцевому туризму та підтримку малих і середніх підприємств, щоб мати можливість отримати більший економічний вплив від туристичних потоків.

Отже, соціально-економічні індикатори в країнах Європи допомагають оцінити як туризм впливає на економічний розвиток, соціальну інтеграцію, зайнятість і якість життя. Вони дозволяють політикам, підприємствам та міжнародним організаціям формувати стратегії для розвитку сталого туризму, з урахуванням економічних і соціальних потреб населення.

Індикатори дають можливість порівнювати соціально-економічну ситуацію між різними країнами Європи, що сприяє розумінню загальних тенденцій у регіоні. Це також важливо для інтеграції в межах ЄС, де країни повинні відповідати певним стандартам розвитку. Іноземні інвестори орієнтуються на ці показники для оцінки привабливості країни для бізнесу. Наприклад, низький рівень корупції та розвинута інфраструктура сприяють припливу капіталу.

Аналіз таких індикаторів, як рівень заборгованості чи дефіцит бюджету, дозволяє вчасно виявити потенційні економічні або соціальні кризи та вжити заходів для їх запобігання.

Таким чином, соціально-економічні індикатори є не тільки інструментом оцінки поточної ситуації, але й важливим механізмом для забезпечення стабільності та розвитку як окремих країн, так і Європи загалом.

РОЗДІЛ 3. ДОСВІД ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ ТА ШВЕЙЦАРІЇ НА ШЛЯХУ ДО СТАЛОГО ТУРИЗМУ

3.1. ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ШВЕЙЦАРІЇ ЩОДО СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ

Сьогодні стратегія сталого розвитку в більшій чи меншій мірі відома переважній більшості політичних лідерів та державних діячів у світі. І в тій чи іншій мірі ця концепція взята на озброєння та використовується як практичний дороговказ для ефективної внутрішньої та зовнішньої політики у багатьох країнах світу.

Країни-члени Організації Об'єднаних Націй взяли на себе політичні зобов'язання як на національному, так і на міжнародному рівнях, щодо виконання Порядку денного до 2030 року і досягнення 17 глобальних цілей. Прийнявши їх, міжнародне співтовариство створило загальну глобальну основу для сталого розвитку.

В Швейцарії сталий розвиток проголошено державною метою і закріплено Конституцією. Федеральна рада так розуміє сталий розвиток: сталий розвиток дає змогу задовольняти основні потреби всіх людей і забезпечує хорошу якість життя в усьому світі зараз і в майбутньому. Він охоплює три виміри: екологічну відповідальність, соціальну солідарність та економічну ефективність, і це на рівноправній, збалансованій та інтегрованій основі, а також враховуючи межі толерантності глобальних екосистем.

У 74 статті Конституції Швейцарії прописано, що екологічна стратегія полягає у захисті людської особистості та її природного оточення, забезпеченні відповідних заходів щодо збереження та раціонального використання природних ресурсів для забезпечення життя майбутніх поколінь. Стратегічний план

розвитку Швейцарії до 2030 року є передусім інструментом для координації сфер політики та має конкретне призначення на спрямування численних галузевих заходів Конфедерації щодо стійкого розвитку. Тому Федеральна рада запрошує кантони, комуни, громадянське суспільство, бізнес-сектор та наукові кола, а також населення в цілому, щоб схвалити цілі цієї стратегії та об'єднати зусилля з Конфедерацією в досягненні глобальних цілей сталого розвитку.

За дорученням Федеральної Ради, базова оцінка виконання Швейцарією Порядку денного до 2030 року готується кожні чотири роки. Ця оцінка завжди є основою звіту Федеральної ради населенню Швейцарії та Організації Об'єднаних Націй.

Екологічна стратегія Швейцарії ґрунтується на чіткому балансі між захистом навколишнього середовища, економічним розвитком та соціальною гармонією. Ця стратегія базується на довгострокових цілях, орієнтованих на сталий розвиток.

Ключовими аспектами екологічної стратегії Швейцарії є:

1. Відновлювані джерела енергії

- Гідроенергетика: більше 60% електроенергії у Швейцарії виробляється на гідроелектростанціях, що забезпечує мінімальний вплив на викиди CO₂.
- Сонячна та вітрова енергетика: уряд активно інвестує у розвиток сонячних панелей, вітрових турбін та інфраструктури для зберігання енергії.
- Відмова від атомної енергії: Швейцарія прийняла рішення поступово зупинити використання атомних електростанцій та перейти на екологічно чисті джерела.

2. Управління відходами

- Сортування сміття: у Швейцарії впроваджена система обов'язкового сортування сміття. Кожен громадянин відповідальний за правильне розділення відходів: пластик, скло, папір, органіка тощо.

- Переробка: близько 50% всіх відходів переробляється, а залишки спалюються для отримання енергії, що дозволяє зменшити захоронення сміття на полігонах.
- Система «плати за сміття»: кожен мешканець сплачує за утилізацію відходів відповідно до їх кількості. Це стимулює зменшення утворення відходів.

3. Контроль викидів парникових газів

- Кліматичний закон Швейцарії: основна мета – скоротити викиди CO₂ на 50% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року.
- Стимулювання скорочення викидів: компанії та домогосподарства отримують фінансові пільги за зменшення використання викопного палива та впровадження екологічних технологій.
- Транспортна стратегія: уряд заохочує використання електромобілів і громадського транспорту, що працює на відновлюваній енергії.

4. Захист біорізноманіття

- Природоохоронні зони: Швейцарія зберігає та розширює національні парки, альпійські екосистеми та заповідники.
- Програми підтримки фермерів: державні дотації на органічне землеробство та відновлення природних ландшафтів.
- Збереження водних ресурсів: контроль за якістю води в річках, озерах та підземних водоносних горизонтах. Велика увага приділяється відновленню природного стану водойм.

5. Екологічна мобільність

- Розвиток громадського транспорту: у країні діє ефективна мережа екологічного громадського транспорту, включаючи електропоїзди, трамваї та автобуси.
- Зменшення автомобільного трафіку: політика спрямована на зменшення кількості приватних автомобілів через високі податки на викопне паливо та створення розвинених велоінфраструктур.

- Інфраструктура для електромобілів: у країні швидко розширюється мережа зарядних станцій.

6. Енергозбереження в будівництві

- Енергоефективні будівлі: Швейцарія має високі стандарти для новобудов, які повинні використовувати мінімальну кількість енергії для опалення та освітлення.
- Реновація старих будівель: державні субсидії спрямовані на модернізацію старого житлового фонду для зменшення енергоспоживання

7. Міжнародна співпраця

- Кліматичні угоди: Швейцарія є активним учасником Паризької угоди та інших глобальних ініціатив щодо боротьби зі змінами клімату.
- Транснаціональні проєкти: Швейцарія співпрацює з сусідніми країнами для збереження Альпійського регіону та управління спільними водними ресурсами.

Швейцарія значно просунулася в досягненні деяких цілей до 2030 року, наприклад, вона має високоякісну систему освіти та охорони здоров'я. Проте в деяких галузях необхідна ще більша координація між сферами політики на федеральному рівні.

Навколишнє середовище Швейцарії за оцінками екологічних експертів знаходиться під значним тиском. Промисловість, сільське господарство, транспортні системи, туризм не сприяють поліпшенню екологічної ситуації. Швейцарія повністю реалізує Порядок денний на період до 2030 року та надає однакове значення всім 17 глобальним цілям сталого розвитку.

Громадянське суспільство, економіка та фінансовий ринок разом з освітою, дослідженнями та інноваціями відіграють вирішальну роль у сприянні досягненню пріоритетних цілей. Тому Конфедерація створює необхідне сприятливе середовище, покращуючи атрибути Швейцарії як місця для бізнесу.

Усі федеральні агентства запрошуються взяти участь у межах своєї компетенції у процесі впровадження Порядку денного до 2030 року та цілей сталого розвитку.

Крім того, в кожному законодавчому періоді Федеральна рада приймає план дій щодо Стратегії сталого розвитку до 2030 року, що містить нові вибрані заходи, які конкретизують цілі та стратегічні напрями в сферах, у яких ще є прогалини.

Досягнення Цілей сталого розвитку потребує об'єднаних зусиль у всіх напрямках політики та, у певних випадках, потребує суттєвих змін. Для забезпечення орієнтиру в національній та міжнародній реалізації Федеральна рада визначила такі основні принципи:

- Підвищення узгодженості політики для сталого розвитку, а саме забезпечення гармонії у політичних процесах на всіх рівнях управління. Це стосується взаємодії між різними сферами політики, узгодження внутрішніх і зовнішніх політичних цілей, а також врахування транскордонного впливу, зокрема на країни, що розвиваються.

Для ефективної гармонізації дій уряду політичні рішення повинні базуватися на аналізі, який дозволяє заздалегідь оцінити їхній соціальний, економічний та екологічний вплив. Такі рішення мають бути прозорими, обґрунтованими та враховувати потенційні конфлікти між цілями чи можливі негативні побічні ефекти. Особлива увага приділяється виявленню та використанню синергії між різними політичними напрямами для оптимізації результатів.

- Інтеграція сталого розвитку в усі сфери політики: Федеральна рада розглядає сталий розвиток як ключову наскрізну концепцію. Це означає, що сталий розвиток не повинен залишатися додатковим аспектом окремих галузевих політик, а має бути повністю інтегрований у всі сфери політики як важливий і перспективний компонент.

Федеральні агентства відповідають за впровадження принципів і цілей сталого розвитку в межах своїх повноважень, забезпечуючи їх інтеграцію в регулярні процеси планування бюджету та управління політикою.

- Збалансоване врахування ключових аспектів: економічної ефективності, соціальної солідарності та екологічної відповідальності, з акцентом на рівноправний, гармонійний і цілісний підхід.

Особлива увага має бути зосереджена на дотриманні меж стійкості глобальних екосистем, забезпеченні базових потреб людей і справедливому розподілі ресурсів як між поколіннями, так і всередині них. Для ефективного подолання довгострокових викликів необхідний системний і комплексний підхід.

- Спільна відповідальність: питання сталого розвитку стосується всіх сфер суспільства, тому слід дотримуватись принципів обережності, відповідальності та «забруднювач платить».

Для забезпечення довгострокової стабільності глобальної екологічної, соціальної та економічної системи необхідно спільно й солідарно нести відповідальність. Особливий акцент у всіх сферах політики має бути зроблений на врахуванні потреб майбутніх поколінь і дотриманні принципу Порядку денного до 2030 року «жоден не залишиться позаду».

- Формування партнерства для сталого розвитку: вирішення багатьох викликів можливе лише через тісну співпрацю між трьома рівнями влади та за активної участі всіх суспільних учасників.

Федеральна рада визнає важливий внесок усіх державних і недержавних сторін у розробку та реалізацію Порядку денного до 2030 року. Вони, наскільки можливо, залучаються до процесів прийняття рішень, їх впровадження та звітності. Для координації використовуються наявні механізми співпраці.

Стале споживання і стійке виробництво – пріоритетний напрям щодо втілення Порядку денного на період до 2030 року. Населення світу споживає

більше ресурсів, ніж екосистеми можуть забезпечити, а у Швейцарії на душу населення припадає частка вище середнього. Якщо суспільство та економіка мають розвиватися, то мають бути створені стійкіші потужності планети та моделі споживання та виробництва.

Однак у цьому випадку Швейцарія має ряд викликів. Насамперед, сприяння сталим моделям споживання, а саме населення Швейцарії має споживати більш стабільно. Використання природних ресурсів не повинно перевищувати швидкість регенерації екосистем. Несприятливий соціальний і екологічний вплив товарів і послуг має скорочуватися протягом усього життєвого циклу.

Крім того, слід забезпечувати добробут та процвітання населення без надмірної експлуатації природних ресурсів. Серед іншого, це вимагає відокремлення економічного зростання від використання ресурсів, та створення конкурентного регуляторного середовища, що створює інноваційну та орієнтовану на майбутнє економіку. Це зобов'язує застосовувати виробництва з більш ефективним і ощадливим використанням ресурсів.

Продовольчі системи необхідно зробити більш стійкими, щоб вони підвищували продовольчу безпеку та сприяли розвитку здорового і стійкого харчування без перевищення допустимих меж глобальних та локальних екосистем. У той же час вони повинні підтримувати і, за необхідності, підвищити соціальну сумісність та економічну базу зацікавлених сторін.

Згідно з міжнародними стандартами компанії, зареєстровані або діючі в Швейцарії, повинні нести відповідальність за вплив їхньої діяльності на суспільство в усіх ланцюжках вартості середовища в Швейцарії та за кордоном. Важливо, щоб конфлікти цілей вирішувалися прозоро.

3.2. ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ ШВЕЙЦАРІЇ

Швейцарія відома як одна з найпривабливіших туристичних країн світу, завдяки своїй багатій природній та культурній спадщині, високому рівню обслуговування та розвиненій інфраструктурі. Розвиток туризму в Швейцарії ґрунтується на унікальному поєднанні природних, культурних, економічних та соціальних ресурсів. Країна успішно адаптує свої туристичні пропозиції до потреб сучасних мандрівників, зберігаючи екологічний баланс і високу якість послуг.

Швейцарія займає стратегічне географічне положення в самому серці Європи. Її розташування на перехресті ключових транспортних маршрутів перетворює країну на важливий вузол для сполучення між північними та південними регіонами Європи, адже Швейцарія межує з п'ятьма країнами: Німеччиною на півночі, Францією на заході, Італією на півдні, Австрією та Ліхтенштейном на сході. Завдяки нейтральному статусу і стабільності, Швейцарія приваблює міжнародні організації, бізнес і туристів.

Країна має різноманітний рельєф, який можна розділити на три основні географічні зони:

- 1) Альпи (60% території): Швейцарські Альпи займають південну і центральну частину країни, характеризуючись високими гірськими масивами (Монте-Роза – 4634 м) та численними льодовиками. Цей регіон є осередком гірськолижного туризму, альпінізму та хайкінгу.
- 2) Швейцарське плато (30% території): Плато розташоване між Альпами і Юрськими горами. Тут зосереджені найбільші міста країни (Цюрих, Женева, Берн) та основна частина сільськогосподарських земель.

3) Юрські гори (10% території): Розташовані на північному заході, ці низькогірні масиви приваблюють туристів своїми мальовничими ландшафтами, печерами та лісами.

Швейцарія характеризується помірним кліматом з чіткими порами року. Кліматичні умови значно змінюються залежно від висоти. На високогір'ях панує альпійський клімат із низькими температурами та великою кількістю опадів у вигляді снігу. У долинах – м'який клімат, подібний до середземноморського.

Швейцарія має понад 1500 озер. Найбільші – Женевське, Боденське та Цюрихське – є популярними туристичними об'єктами. Вони сприяють розвитку водного туризму, круїзів і пляжного відпочинку. Найбільші річки – Рейн, Рона, Ааре – беруть початок в Альпах, забезпечуючи країну прісною водою та слугуючи важливими транспортними артеріями. У Швейцарії знаходиться понад 140 льодовиків, які є джерелом річок і формують унікальні ландшафти. Найбільший з них – Алечський льодовик.

Швейцарія активно охороняє свої природні ресурси, маючи численні національні парки (Швейцарський національний парк, Юнгфрау-Алеч) і природні заповідники. Від альпійських луків і густих лісів до виноградників у долинах – країна має надзвичайне біорізноманіття.

Швейцарія завдяки своєму географічному положенню та природним умовам пропонує унікальні можливості для туризму, включаючи гірськолижний спорт, екотуризм і хайкінг, відпочинок на озерах і річках, медичний і оздоровчий туризм.

Вищенаведені фактори роблять Швейцарію привабливим місцем для відпочинку протягом усього року. Вигідне географічне положення Швейцарії, помірний клімат, велика кількість лісів та чисте гірське повітря сприяють розвитку туристичної і рекреаційної діяльності у Швейцарії, яка є важливою опорою швейцарської економіки.

Швейцарія має густу мережу залізниць (Glacier Express, Bernina Express), канатних доріг та автошляхів, що забезпечують доступ до найвіддаленіших куточків. Готелі, ресторани та курорти відповідають високим стандартам, залучаючи туристів із різних країн. Крім того, Швейцарія активно впроваджує екологічні ініціативи: розвиток електричного транспорту, енергозбереження, збереження природних заповідників.

Пандемія COVID-19, економічні зміни та глобальні соціальні тренди мали суттєвий вплив на туристичні потоки в Швейцарії. Протягом 2020-2024 років країна пережила кілька етапів відновлення та адаптації до нових умов, а кількість туристів за даний період показала значні коливання [40].

2020 рік став критичним для туристичної галузі по всьому світу, і Швейцарія не стала винятком. Через обмеження на міжнародні подорожі, карантинні заходи та загальний спад економічної активності туристичні потоки значно знизились. За даними Швейцарської федерації туризму, країна зазнала більш ніж 40% падіння кількості туристів порівняно з попереднім роком. Зокрема, кількість міжнародних туристів зменшилася на 70-80%.

Через обмеження на в'їзд з багатьох країн, внутрішній туризм став основною надією для туристичної індустрії. Багато швейцарців стали відкривати для себе рідні регіони, активно користуючись можливостями для відпочинку на природі. В умовах обмежень на авіаперельоти, швейцарські гірськолижні курорти відчули потік внутрішніх туристів, хоча й не досягли довоєнного рівня відвідуваності [40].

За оцінками Швейцарської федерації туризму, країна прийняла лише 5,5 мільйона туристів, що є значно менше від звичайного рівня (до пандемії в 2019 році кількість туристів становила 11 мільйонів) [41].

У 2021 році Швейцарія почала поступово відновлювати туристичні потоки. Проте чисельність міжнародних туристів все ще залишалася значно

нижчою за звичайні рівні. За підсумками 2021 року, країна прийняла 7,5 мільйона туристів, що на 30-35% менше порівняно з 2019 роком [41].

Туризм поступово почав відновлюватися, хоча глобальні обмеження зберігалися на деякий час. Відновлення внутрішніх поїздок і популяризація гірських і озерних курортів знову стали важливими елементами для Швейцарії.

В умовах обмежень на поїздки до Швейцарії з певних країн, зокрема США, Китаю та Індії, основним джерелом туристичних потоків залишались країни ЄС. Потік туристів із Європи почав поступово відновлюватися, але глобальні обмеження ще деякий час негативно позначалися на прибутках.

З огляду на зміни в поведінці мандрівників, які стали більш схильними до комбінованих форм туризму (поєднання відпочинку і роботи), готелі і курорти почали пропонувати спеціалізовані пакети для цифрових кочівників.

У 2022 році Швейцарія відчула поступове зростання міжнародного туризму, особливо з Європи і Північної Америки. Спостерігалось збільшення числа мандрівників із США, Великої Британії та Франції. Підвищена увага до екологічних питань та сталого туризму сприяла зростанню інтересу до альпійських регіонів і природних заповідників. Гірськолижні курорти та еко-курорти стали привабливими для тих, хто шукає безпечний і стійкий відпочинок на природі [41].

Туризм став більш усвідомленим, з більшим акцентом на місцеві культури, природу і збереження навколишнього середовища. У відповідь на це багато готелів і туроператорів почали розвивати екологічні ініціативи і пропонувати туристам альтернативні варіанти відпочинку. Кількість туристів у 2022 році склала 9,1 мільйона осіб, що вже наближалось до рівня 2019 року, але ще не досягало пікових значень.

Після п'яти років невизначеності, 2023 рік став роком рекордних туристичних потоків. Кількість іноземних туристів значно зросла завдяки

відновленню авіасполучення і зняттю більшості обмежень. Туристи з США, Китаю та Індії повернулися до Швейцарії [41].

Популярними залишаються альпійські курорти, при цьому збільшилася кількість туристів, які обирають Швейцарію для літнього відпочинку, зокрема, для хайкінгу, велотуризму та відпочинку на озерах. Зростання температури і несприятливі погодні умови на деяких курортах мали вплив на туристичний сезон, що спонукало до розвитку нових форматів туризму, таких як зелений туризм або туризм для любителів природи і збереження довкілля.

За підсумками 2023 року, Швейцарія прийняла 11,5 мільйона туристів — це рекордна цифра з моменту пандемії, навіть перевищуючи показники 2019 року (близько 11 мільйонів) [41].

Прогноз на 2024 рік передбачає стабільний, хоча і помірний, ріст кількості туристів. Швейцарія, ймовірно, прийме близько 12 мільйонів туристів, що є вищим, ніж у 2019 році [41].

Швейцарія активно розвиває нові туристичні продукти, зокрема медичний туризм, туристичні маршрути з акцентом на здоров'я та екологічність. Очікується зростання інтересу до малих регіонів, а також розвиток "цифрових" гірськолижних курортів.

Культурні події, такі як фестивалі, виставки і міжнародні заходи, приваблюють все більше туристів. Швейцарія продовжує розвивати свою культурну пропозицію для мандрівників. Крім того, країна активно працює над розвитком сталого туризму, зокрема, зменшення викидів CO₂ у туристичному секторі і популяризація еко-туризму, що допомагає країні зберігати свою природну привабливість.

Швейцарія, хоча і є невеликою за площею країною, володіє надзвичайно різноманітними природними, культурними та історичними ресурсами, що робить її однією з найбільш привабливих туристичних країн у світі.

Основні територіальні особливості, які визначають туристичну привабливість Швейцарії, охоплюють географію, кліматичні умови, природні ландшафти та культурно-історичні ресурси. Розглянемо основні територіально-географічні особливості та туристичні ресурси.

Швейцарські Альпи займають понад 60% території країни і є основною природною привабливістю для туристів. Вони пропонують безліч можливостей для зимових та літніх видів туризму:

Зимовий туризм: Гірськолижні курорти, такі як Церматт, Санкт-Моріц, Давос і Гштад, приваблюють туристів з усього світу. Швейцарія славиться своїми чудовими умовами для лижного спорту, сноубордингу та альпінізму.

Літній туризм: Влітку Альпи стають ідеальним місцем для пішохідного туризму (хайкінгу), велосипедних прогулянок і походів. Туристи можуть насолоджуватися живописними альпійськими ландшафтами та озерами, такими як Озеро Люцерн чи Озеро Женеви.

Центральна частина Швейцарії, відома як Швейцарське плато, включає найбільші міста країни, зокрема Цюрих, Берн, Женева та Базель. Тут також зосереджена основна частина сільськогосподарських угідь та виноградників. Плато приваблює туристів не тільки завдяки культурним та історичним пам'яткам, а й завдяки своїй екологічній чистоті та високому рівню розвитку інфраструктури.

Міський туризм: Великий інтерес викликають старовинні міста з багатою історією та культурною спадщиною, такі як Цюрих з його музеями, театрами та історичними будівлями.

Винний туризм: Швейцарія має давні традиції виноробства, і регіони виноробства в таких місцях, як Вале чи Тессін, стають популярними напрямками для гастрономічного туризму.

Юрські гори на північному заході країни є менш високими, але надзвичайно мальовничими. Вони також є важливим осередком для пішохідних

та велосипедних подорожей. Цей регіон приваблює туристів, які шукають менш людні, але не менш красиві природні місця для відпочинку.

Швейцарія має багатий культурний спадок. Її історичні міста, такі як Цюрих, Женева, Берн і Люцерн, зберігають старовинну архітектуру, музеї та культурні пам'ятки. Цюрих є фінансовим і культурним центром країни, з численними музеями, театрами та галереями. Берн — стародавня столиця країни, збережена в своєму середньовічному вигляді, також є важливим туристичним об'єктом [42].

Швейцарія славиться своїми традиціями, зокрема фестивалями на честь врожаю, карнавальними святами та національними святами, такими як Фестиваль вина в Лозанні, Швейцарський національний день, що дають можливість для культурного туризму. Крім того, країна є домом для численних гастрономічних традицій, включаючи виробництво сиру, шоколаду та вина.

Швейцарія активно розвиває сталий туризм, орієнтуючись на збереження природних ресурсів і екологічну стійкість. Альпійські курорти та природні заповідники працюють у напрямку збереження біорізноманіття і популяризують еко-туризм серед мандрівників. Програми з захисту довкілля та екологічно чистий транспорт, як-от електричні автомобілі та велосипеди, використовуються для розвитку сталого туризму.

Отже, Швейцарія володіє унікальним поєднанням природних і культурних ресурсів, що робить її однією з найпривабливіших туристичних країн. Її територіальні особливості — від Альп до великих озер, від історичних міст до сучасної інфраструктури — створюють різноманітні можливості для туризму, що варіюються від активного відпочинку до культурного та екологічного туризму. Країна має величезний туристично-рекреаційний потенціал для будь-якого смаку та бюджету.

3.3. ПРАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ ШВЕЙЦАРІЇ

Швейцарія активно впроваджує принципи сталого туризму, ставлячи екологічні та соціальні аспекти на перший план при розвитку туристичної індустрії. Зважаючи на природну красу країни, її гірські ландшафти, озера, та багатий культурний спадок, Швейцарія усвідомлює важливість збереження цих ресурсів для майбутніх поколінь.

Країна активно розвиває екологічно чисті види транспорту для туристів, зокрема:

Туристичні поїзди: відомі поїзди, такі як Glacier Express і Bernina Express, дозволяють туристам насолоджуватись альпійськими пейзажами при мінімальних викидах CO₂. Крім того, швейцарська залізнична мережа є однією з найефективніших у світі, що сприяє зменшенню використання приватних автомобілів.

Електричні транспортні засоби: в країні активно розвивається мережа зарядних станцій для електричних автомобілів, а також багато туристичних компаній пропонують екологічно чисті автобуси та таксі для мандрівників.

Велосипедний туризм: багато швейцарських міст і гірських курортів заохочують велосипедний туризм, пропонуючи туристам оренду електричних велосипедів і навіть велосипедні маршрути, які проходять через природні резервати і мальовничі гірські стежки. Швейцарські міста мають добре розвинену інфраструктуру для пішохідного і велосипедного руху. Туристам пропонуються карти для пішохідних прогулянок і велосипеди для зручних екологічних подорожей містами.

Щодо збереження природи Швейцарія володіє кількома національними парками, такими як Національний парк Швейцарії, де діють суворі правила щодо

збереження природного середовища. Тут заборонено порушувати природний баланс, зокрема, обмежено кількість відвідувачів.

Багато гірськолижних курортів, таких як Санкт-Моріц або Гштад, вже активно впроваджують принципи сталого туризму, застосовуючи енергозберігаючі технології, зменшуючи використання хімічних засобів на схилах і підтримуючи екологічно чисте будівництво готелів та інших інфраструктурних об'єктів. Швейцарія також активно займається проектами по відновленню пошкоджених екосистем. Наприклад, зусилля спрямовані на відновлення ландшафтів, збереження біорізноманіття та зменшення ерозії ґрунтів на гірських територіях.

Курорти Швейцарії застосовують сучасні технології для зменшення енергетичних витрат. Наприклад, використовуються сонячні батареї для освітлення, а також геотермальні системи для обігріву будівель. Багато гірськолижних курортів в країні мають сертифікати, що підтверджують їх екологічну відповідальність. Ці сертифікати зазвичай вказують на використання відновлювальних джерел енергії, системи переробки відходів і збереження водних ресурсів [43].

Швейцарія активно займається збереженням історичних будівель і культурних об'єктів, застосовуючи екологічні методи реставрації та збереження архітектурної спадщини. Туристи можуть відвідувати історичні місця, при цьому гарантуючи їх довгострокове збереження.

Міста Швейцарії, такі як Цюрих, Женева, Лозанна та Берн, активно інтегрують сталий розвиток у свою політику урбаністичного розвитку. Це включає в себе збільшення зелених зон, інвестиції в збереження історичних кварталів і розвиток екологічно чистої інфраструктури.

Міста активно розвивають альтернативні туристичні напрямки, орієнтуючи туристів на еко-туризм: відвідування міських садів, екологічних

ринків і дегустації місцевих продуктів, що виготовляються за сталими принципами.

Крім того, країна активно підтримує розвиток гастрономічного туризму з орієнтацією на локальні продукти. Туристи можуть скуштувати продукти з малих фермерських господарств, сири, шоколад і вино, що виробляються за екологічно чистими методами. Наприклад, традиційний швейцарський сир часто виготовляється в малих сироварнях, що підтримують принципи сталого розвитку і органічного землеробства.

Швейцарія активно просуває сталий туризм через освітні програми для туристів, орієнтуючи їх на збереження природи, поважання місцевих традицій і культури. Це включає екологічні гіді, екологічно чисті готелі та місцеві проекти для збереження довкілля. Туристи отримують інформацію про важливість захисту природи, управління ресурсами та сталий розвиток, що робить їх більш свідомими в питаннях екології.

Отже, Швейцарія є одним з лідерів у розвитку сталого туризму завдяки своїй природній привабливості та потужній інфраструктурі, орієнтованій на екологічно чисті технології. Туризм у Швейцарії базується на принципах сталості, які охоплюють енергозбереження, екологічне будівництво, збереження біорізноманіття, підтримку місцевих економік та культур, а також розвиток екологічно чистих видів транспорту.

Швейцарія є визнаним лідером у впровадженні сталого туризму, тому її практики слугують прикладом ефективного балансу між економічними, екологічними та соціальними інтересами. Знання цих практик допомагає зрозуміти, як інтегрувати сталі принципи в туристичну галузь інших країн.

Досвід Швейцарії демонструє, як правильно організувати туристичну діяльність, мінімізувати негативний вплив на довкілля та забезпечити високу якість обслуговування. Це знання корисне для вдосконалення місцевих програм і політик.

3.4. ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИСТИЧНИЙ МАРШРУТ ПО СВЯЩЕННИМ ПРИРОДНИМ МІСЦЯМ ШВЕЙЦАРІЇ

Швейцарія — країна з багатою історією та культурною спадщиною, і серед її природних ландшафтів є ряд місць, які мають значну духовну та культурну цінність. Вони часто пов'язані з релігійними, історичними або міфологічними традиціями, а також служать осередками для медитації, поклоніння та натхнення. Вони є частиною національної ідентичності та часто стають важливими місцями для паломництва чи еко-туризму

Ці території, також відомі як Священні місця Швейцарії, вважаються ключовими територіями для захисту середовищ існування та збереження природних ресурсів. Крім того, вони відіграють важливу роль у підтримці загального екологічного різноманіття країни. Вони служать заповідниками для широкого кола видів рослин і тварин, забезпечуючи їм непорушене середовище проживання та необхідні ресурси для виживання.

Однак, незважаючи на високий рівень охорони навколишнього середовища, країна стикається з різними викликами щодо збереження біорізноманіття через зміни клімату, забруднення та урбанізацію. Для забезпечення сталого розвитку та збереження природних ресурсів Швейцарія вживає ряд заходів, спрямованих на охорону екологічного різноманіття.

Швейцарія, як одна з найбільш екологічно свідомих країн Європи, розуміє важливість збереження свого природного багатства для майбутніх поколінь. За допомогою національних парків, природних резерватів, строгих екологічних норм, міжнародного співробітництва і розвитку екологічного туризму країна успішно працює над збереженням свого екологічного різноманіття. Всі ці зусилля сприяють тому, щоб Швейцарія залишалася однією з найбільш екологічно чистих і біорізноманітних країн у світі.

Швейцарія, з її величними горами, озерами та древніми лісами, є справжнім духовним та культурним центром, де природа має величезне значення в традиціях та віруваннях. Священні природні місця цієї країни є важливими точками для медитації, поклоніння та самопізнання. Вони поєднують в собі природну красу з духовною цінністю, забезпечуючи мандрівникам можливість не тільки насолоджуватись неймовірними пейзажами, але й поглиблювати своє розуміння світу та самого себе.

До священних природних місць Швейцарії можна віднести:

1. Гора Маттерхорн
2. Озеро Люцерн
3. Гора Пілатус
4. Гора Фламма (Flamatt)
5. Місто Інтерлакен і його околиці

Рис. 3.4.1 Гора Маттерхорн [45]

Маттерхорн — одна з найвідоміших гір у світі, що розташована на кордоні Швейцарії та Італії. Ця гора є символом Швейцарії, і хоча вона не має прямого релігійного значення, її велич та краса зробили її місцем глибокого духовного поклоніння.

Маттерхорн часто асоціюється з відчуттям величі природи та невід'ємної єдності людини з навколишнім світом. Для альпіністів і туристів гора є місцем самопізнання і духовного очищення, де люди відчують себе частиною великої і непередбачуваної сили природи. Однак вона є одна з найскладніших гір для альпіністів. До 1865 року багато експедицій намагалися піднятися на його вершину, але всі вони були невдалими через технічну складність маршруту і непередбачувані погодні умови.

Гора Маттерхорн відома своєю характерною пірамідальною формою. Це одна з найвідоміших у світі вершин, і її стильна, майже ідеальна конусоподібна форма робить її впізнаваною з будь-якого боку.

Вершина, що «розривається»: якщо дивитися на Маттерхорн з різних кутів, можна побачити її різні аспекти — від крутих схилів до практично вертикальних стін, що додає ще більше містичності та величі цьому гірському масиву. Маттерхорн надихала не лише альпіністів, а й художників, поетів і письменників. Вона є мотивом у численних картинах, літературних творах і піснях, що надають їй додаткового містичного та поетичного значення.

Гора також є частиною швейцарських легенд. Наприклад, багато швейцарців вірять, що гори є оселями духів предків, і їх вшанування є важливою частиною народних традицій. Вона часто вважається місцем, де живуть духи і божества Альп, що охороняють гори і природні ландшафти. Місцеві історії розповідають про героїчні подвиги людей, які намагалися піднятися на вершину, і про те, як гора «випробовує» людську відвагу.

Гора стала символом Швейцарії і з'являється на багатьох національних та культурних символах, включаючи емблеми, поштові марки та гроші. Її образ є одним з основних атрибутів швейцарської ідентичності.

Маттерхорн використовують у рекламі різних товарів і послуг, зокрема шоколаду, гірськолижних курортів і туристичних послуг. Найвідоміша реклама, в якій зображено Маттерхорн, — це реклама шоколаду Toblerone, де гора представлена в стилізованій формі.

Погода на Маттерхорні може змінюватися дуже швидко, і навіть у літній період існує ризик сильних снігопадів, туманів та бурь. Це робить сходження на гору особливо небезпечним, навіть для досвідчених альпіністів. Існують кілька різних маршрутів для підйому на Маттерхорн, включаючи класичний маршрут через криваву стіну (Hörnli Ridge). Однак, через небезпеку, більшість альпіністів користуються послугами досвідчених гідів, а на самому маршруті встановлені контрольні пункти для забезпечення безпеки.

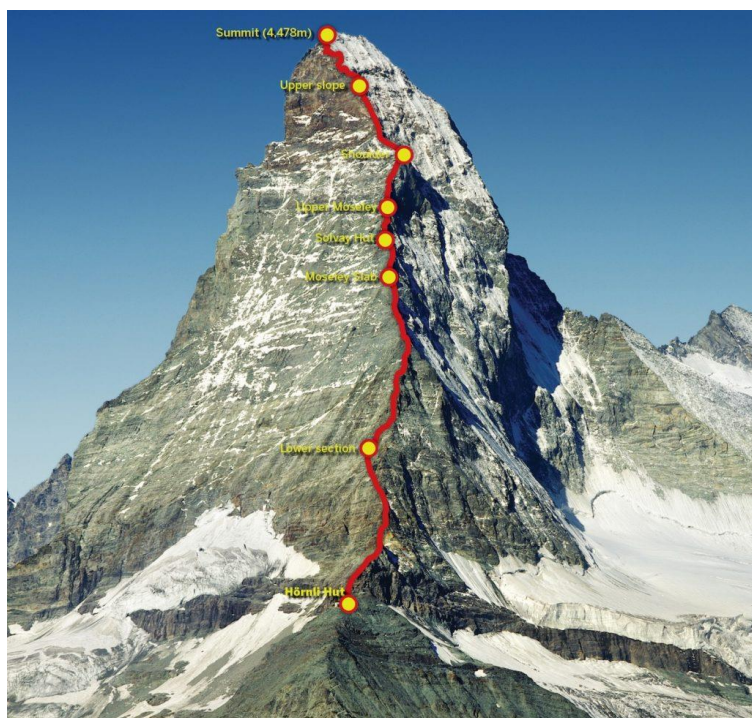

Рис.3.4.2 Кривава стіна (Hörnli Ridge) [46]

Рис. 3.4.3 Озеро Люцерн [47]

Озеро Люцерн, також відоме як Пілата, знаходиться в серці Швейцарії, між гірськими хребтами. Це озеро є одним з найбільш знакових природних місць країни.

Це місце стало популярним серед туристів завдяки своїй природній красі, чистій воді, чудовим гірським пейзажам і багатій культурній спадщині. Озеро оточене високими горами, що додає йому величі та естетичного вигляду, а місто Люцерн, яке розташоване на його узбережжі, є однією з найпопулярніших туристичних цілей в Швейцарії.

Озеро Люцерн має багатий історичний контекст. Ще в середньовіччі це озеро було важливою частиною торгових маршрутів. Місто Люцерн, розташоване на його узбережжі, стало важливим культурним і торговим центром.

Озеро Люцерн і місто Люцерн славляться своїми історичними пам'ятками. Зокрема, це Міст капелл (Kapellbrücke), який є одним з найстаріших дерев'яних мостів Європи, а також Левова пам'ятка (Löwendenkmal), яка увічніює швейцарських гвардійців, що загинули під час Французької революції.

Озеро Люцерн має глибоке релігійне та міфологічне значення для швейцарців. У місцевих легендах часто згадується, що це озеро є святим і служить місцем для поклоніння божествам природи. Духовна важливість озера пов'язана з тим, що воно стало місцем багатьох релігійних обрядів і ритуалів ще з середньовіччя. Місцеві монахи і паломники використовували це місце для медитацій і молитви.

Озеро пов'язане з легендою про Вільгельма Телля, знаменитого швейцарського героя, який, за переказами, влучив стрілою в яблуко, що знаходилось на голові його сина. Важливим елементом цієї легенди є саме це озеро, яке служить символом боротьби за свободу і незалежність.

Рис.3.4.4 Гора Пілатус [48]

Гора Пілатус (Pilatus) — одна з найбільш відомих та мальовничих гір Швейцарії, що розташована недалеко від міста Люцерн в центральній частині

країни. Це популярне місце для туристів, альпіністів і любителів природи, завдяки своїм чудовим панорамним видам, доступності та різноманітним можливостям для активного відпочинку.

Гора Пілатус в Швейцарії оточена численними народними легендами. Одна з найпопулярніших говорить про те, що на горі живе дракон, який охороняє гору і озеро. Існують також історії про призраків і містичних істот, які бродять навколо вершини.

Гора Пілатус має зв'язки з християнськими традиціями, зокрема з іменем Понтія Пілата, римського префекта, який, за переказами, обминав цей регіон на шляху до своєї подорожі до Єрусалиму, та який, згідно з легендою, помер і був похований на цій горі. Хоча історичні дані не підтверджують цього факту, місцеві легенди підтримують цей міф, і тому гора має таку назву.

Вважається, що гора має магичні властивості і допомагає в зціленні душі і тіла. Це місце приваблює паломників і туристів, які шукають спокій і гармонію. Існують також численні легенди, що розповідають про те, як на горі Пілатус можна побачити духи і привиди. Місцеві жителі вірили, що гора є домом для духів і божеств, і що ті, хто приходить сюди з благими намірами, отримують божественне благословення.

Тут є традиція залишатися на ночівлю на Пілатусі в зимовий час, коли небо ясне, а з вершини відкриваються захоплюючі види на нічне місто.

Рис.3.4.5 Гора Фламма [49]

Гора Фламма (Flamatt) — це менша, але цікава гора, розташована в Швейцарії, зокрема в кантоні Фрібур (Fribourg), що знаходиться в центральній частині країни. Гора Фламма є менш відомою серед туристів і альпіністів, порівняно з такими величними вершинами, як Маттерхорн або Монблан, але вона все ж є важливою частиною місцевого ландшафту і має свої унікальні принади.

Гора Фламма має давнє значення як священне місце для місцевих племен і релігійних груп. Вона є місцем для молитви і медитації, а також місцем збору для церковних свят. Згідно з легендами, гора Фламма була місцем, де проводилися стародавні обряди, пов'язані з поклонінням природним силам. Це місце вважається «воротами» до іншого світу, де живуть духи і божества, які охороняють землю.

В околицях гори Фламма розташовані кілька невеликих сіл, де можна познайомитися з традиційною швейцарською архітектурою та культурою. Багато з цих сіл мають старовинні церкви, будинки з дерев'яними фасадами та місцеві музеї, що розповідають історію регіону.

Гора Фламма, як і багато інших швейцарських гір, оточена різноманітними місцевими легендами. Одна з таких легенд розповідає про загадкові світла, що з'являються на вершині гори вночі, що сприймаються місцевими жителями як ознаки присутності духів або надприродних сил. Це місце також пов'язане з давніми народними віруваннями, що додають таємничого шарму цієї місцевості.

Рис. 3.4.6 Місто Інтерлакен

Інтерлакен — популярний курорт в Швейцарії, розташований між двома озерами — Брієнц і Тун. Це місто має великий духовний резонанс, оскільки воно розташоване в самому серці швейцарських Альп.

Інтерлакен, що в перекладі з німецької означає "між озерами", став популярним курортом у 19 столітті, коли його почали відвідувати британські туристи. Це стало можливим завдяки розвитку залізничного транспорту, що зробило місто доступним для мандрівників з Європи.

Інтерлакен довгий час є центром для туристів, які вирушають на екскурсії в Альпи або планують активний відпочинок. Місто стало символом швейцарського туризму завдяки своїм природним красотам і численним можливостям для пригод.

Інтерлакен відомий своєю популярністю серед любителів парапланеризму. Місто часто служить стартовою точкою для польотів на парашані, де туристи можуть насолоджуватися захоплюючими панорамами Альп і озер з висоти пташиного польоту.

Також звідси прокладено безліч пішохідних маршрутів, зокрема на гору Юнгфрау, Шільтхорн, Грюнхальд та інші. Протяжність і складність маршрутів варіюється, від легких прогулянок до серйозних альпіністських сходжень.

Оскільки місто є воротами до більш високих гірських хребтів, Інтерлакен часто асоціюється з енергетичними потоками і природними силами. Це місце привертає людей, які шукають внутрішній спокій та гармонію. Тут знаходяться монастирі, старовинні церкви, а також багато людей з усього світу приходять для медитацій і духовних пошуків.

У місцевих легендах говориться, що Інтерлакен є місцем, де можна «відчути» голос природи, і що тут сховані таємниці духів Альп, що спостерігають за людьми, які шукають «просвітлення».

Популярні атракції поблизу Інтерлакена:

- 1) Юнгфрауйох (Jungfrauoch) - однією з головних туристичних атракцій є підйом на Юнгфрауйох, що є найвищою залізничною станцією в Європі, розташованою на висоті 3,454 м над рівнем моря. З Юнгфрауйох відкривається неймовірний вид на Льодовик Алетш, який є найбільшим льодовиком в Альпах.
- 2) Шильтхорн (Schilthorn) - Інтерлакен також є точкою відправлення до знаменитого гірського курорту Шильтхорн, який здобув популярність завдяки фільму про Джеймса Бонда "На таємній службі її величності". З вершини відкривається панорамний вид на Альпи та озера.
- 3) Лаутербруннен - Це мальовниче село, розташоване недалеко від Інтерлакена, відоме своїми водоспадами і гірськими пейзажами.
- 4) Водоспад Штауббах (Staubbach) — один із найвищих у Швейцарії, розташований у цьому регіоні.

Інтерлакен має кілька цікавих музеїв, таких як Швейцарський музей туризму, який розповідає історію туризму в цьому регіоні, або Музей Альпійської культури, де можна дізнатися більше про традиції місцевих жителів. Місто також славиться своєю архітектурою, яка поєднує в собі традиційний альпійський стиль і сучасні елементи.

В Інтерлакен проводяться різноманітні культурні та музичні фестивалі, серед яких Балканський фестиваль і Швейцарський фестиваль тюльпанів. Тут також можна зустріти концерти класичної музики, фольклорні виступи та інші культурні події.

Тож Швейцарія – це одна з найкрасивіших і найунікальніших країн Європи, яка привертає туристів з усього світу. Країна відома своєю стабільністю, чистотою і зручністю для туристів. Тут високий рівень сервісу, безпечні міста й розвинена інфраструктура. Швейцарці цінують природу та екологію. Чисте повітря, джерельна вода, якісна їжа та активний спосіб життя роблять перебування тут корисним для здоров'я.

Такий маршрут підкреслює екологічну відповідальність Швейцарії, її прагнення гармонійного поєднання туризму з природоохоронною діяльністю, що зміцнює її імідж як екологічно свідомої та культурно багатой країни, допомагає підвищити обізнаність туристів про важливість збереження екосистем, повагу до культурних традицій і необхідність відповідального ставлення до природи.

Крім того, завдяки зростаючому попиту на екологічно орієнтовані подорожі, бізнеси, які підтримують сталий розвиток, можуть отримати додаткові прибутки через спеціалізовані тури, продаж екологічно чистих товарів та послуг.

Екологічний туристичний маршрут може привернути увагу інвесторів, які зацікавлені у розвитку сталих проєктів, таких як еко-готелі, екскурсійні програми чи культурні заходи, адже бізнес, що інтегрує принципи сталого розвитку, отримує конкурентну перевагу, залучаючи екологічно свідомих клієнтів і створюючи позитивний імідж.

Священні природні місця можуть залучати туристів протягом усього року, знижуючи залежність від сезонності і забезпечуючи стабільний дохід для бізнесу. Також туристи часто цікавляться автентичними продуктами та сувенірами, що стимулює розвиток місцевих ремесел і сільського господарства.

Швейцарія ефективно захищає свої унікальні природні та культурні об'єкти, інтегруючи їх у туристичну індустрію забезпечуючи їхню доступність для туристів без шкоди для довкілля. Завдяки впровадженню інноваційних підходів, таких як використання відновлюваних джерел енергії, створення екологічних туристичних маршрутів та суворих екологічних стандартів, Швейцарія демонструє, як гармонійно поєднувати економічний розвиток із захистом природи. Цей підхід дозволяє країні не лише зберігати свої природні багатства, але й перетворювати їх на джерело стійких доходів. Наприклад, популяризація еко-туризму та культурних турів сприяє залученню свідомих туристів, які цінують природу та готові інвестувати в її збереження.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В результаті проведення комплексного аналізу розвитку туризму в Швейцарії було виявлено ряд ключових факторів, які сприяють успіху цієї країни на туристичному ринку.

Проаналізовано основні принципи формування та впровадження державної туристичної політики Швейцарії, спрямованої на розвиток сталого туризму, і визначено її роль у збереженні природного та культурного середовища.

Проаналізовано, що історичні та сучасні особливості теоретичного розвитку і впровадження сталого туризму дають змогу глибше зрозуміти еволюцію цієї концепції, її ключові принципи та виклики, з якими стикається сучасний туризм. Даний аналіз дозволяє усвідомити, як змінювалися підходи до використання туристичних ресурсів, урахування екологічних обмежень, культурних цінностей і соціальних потреб.

Доведено, що сучасний стан розвитку сталого туризму відображає прагнення до інтеграції екологічної відповідальності, економічної вигоди та соціальної справедливості. Вивчення цих аспектів є важливим, оскільки дозволяє:

- визначити найкращі практики для впровадження сталого туризму;
- уникати помилок, які допускалися у минулому;
- враховувати сучасні глобальні виклики, такі як зміна клімату, соціальна нерівність та збереження культурної спадщини.

Розуміння історичних і сучасних особливостей сталого туризму сприяє формуванню усвідомленого підходу до розвитку туристичної галузі, який

здатний забезпечити довгострокову стійкість природних і культурних ресурсів, а також підвищити добробут місцевих громад. Це знання є основою для створення ефективної політики, що враховує інтереси всіх зацікавлених сторін і підтримує гармонійний розвиток туризму.

Проведена робота засвідчує, що сталий розвиток є ключовим принципом, який повинен бути інтегрований у всі сфери політики та суспільного життя. Досягнення цієї мети можливе лише за умови тісної співпраці між державними органами, приватним сектором та громадянським суспільством. Узгодженість політики, прозорість у прийнятті рішень, спільна відповідальність та орієнтація на довгострокові цілі забезпечують основу для гармонійного розвитку, який враховує потреби як нинішнього, так і майбутніх поколінь.

Залучення всіх учасників, дотримання принципів Порядку денного до 2030 року та використання існуючих механізмів координації є важливими умовами для досягнення глобальної стійкості.

Підтверджено, що сталий розвиток — це не просто ціль, а інструмент для забезпечення добробуту суспільства, економічної стабільності та збереження довкілля у довгостроковій перспективі.

Аналіз досвіду провідних країн світу, зокрема Швейцарії, у розвитку сталого туризму є важливим з кількох причин:

1. Запозичення ефективних практик: провідні країни накопичили значний досвід у впровадженні стратегій сталого туризму, які довели свою ефективність. Вивчення цих практик дозволяє застосовувати перевірені методи для досягнення балансу між економічною вигодою, екологічною відповідальністю та збереженням культурної спадщини.

2. Уникнення помилок: аналізуючи історію впровадження сталого туризму, можна ідентифікувати помилки та недоліки, яких припускалися інші країни. Це допоможе уникнути їх у власному досвіді, заощадивши ресурси та час.
3. Адаптація до локальних умов: досвід провідних країн, таких як Швейцарія, можна адаптувати до національних і регіональних особливостей, враховуючи місцеві екологічні, культурні та соціально-економічні умови.
4. Інноваційні підходи та технології: провідні країни часто використовують сучасні технології та інновації для оптимізації туризму, наприклад, цифрові платформи для моніторингу туристичних потоків, енергозберігаючі рішення в готелях чи механізми контролю за впливом на навколишнє середовище.
5. Формування міжнародних стандартів: вивчення досвіду лідерів галузі сприяє кращому розумінню міжнародних стандартів та вимог у сфері сталого туризму, що дозволяє вдосконалити національні політики та залучати міжнародну підтримку.
6. Збереження природної та культурної спадщини: Швейцарія є прикладом країни, де туризм розвивається у гармонії з природою та культурними традиціями. Її досвід допомагає знайти баланс між економічними вигодами туризму та необхідністю зберігати унікальні ресурси для майбутніх поколінь.
7. Мотивація до сталого розвитку: успіхи провідних країн мотивують інші держави до впровадження сталих ініціатив і демонструють, що туризм може бути не лише джерелом прибутку, але й рушієм екологічного, соціального та культурного прогресу.

Визначено науково-теоретичні основи дослідження сталого розвитку туризму та соціально-економічні індикатори сталого розвитку туризму в країнах Європейського Союзу, що дозволяє розвивати туристичну галузь, спираючись на найкращі практики, забезпечуючи при цьому її довгострокову сталість і конкурентоспроможність.

Наведено приклади практичні особливості розвитку сталого туризму та розроблено туристичний маршрут по священним природним Швейцарії. Маршрут спрямований на захист унікальних природних місць і культурних традицій, пов'язаних із ними. Він сприяє підвищенню обізнаності про важливість збереження цих об'єктів для майбутніх поколінь. Екологічний маршрут пропагує екологічно відповідальні способи подорожей, знижуючи негативний вплив на довкілля через використання екологічного транспорту та сприяння місцевій економіці.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ЛЕОНЕНКО, Неллі Анатоліївна. Державне регулювання туристичної сфери: теорія, методологія, практика. 2021.
2. World Travel & Tourism Council. [URL:https://www.wttc.org/economic-impact/benchmark-reports/country-results/](https://www.wttc.org/economic-impact/benchmark-reports/country-results/)
3. United Nation. Department of Economic and Social Affairs.URL: <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>
4. ХУДАВЕРДІЄВА, Вікторія. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*, 2022, 1.2: 16-34.
5. Закон України "Про туризм" зі змінами та доповненнями від 16.04.2009 р. №1279-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z950324.html
6. Біль М. М. Механізм державного управління туристичною галуззю (регіональний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління». Львів, 2017. 21 с.
7. Біль М. М. Механізм державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні: теоретико-прикладний аспект. Львів : Львівський регіональний ін-т держ. управління Нац. академії держ. управління при Президенті України. 2018. 228 с.
8. Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 року (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
9. Друк В. В. Історичний розвиток правового регулювання надання туристичних послуг в Україні.Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2019. Вип. 24. С. 88–96.

10. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
11. Указ Президента України «Про зміни до структур центральних органів виконавчої влади» від 15 грудня 1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
12. Туризм за новими правилами. Юридична практика. Випуск No1 (315). URL: <https://www.pravo.ua>
13. Україна туристична. 30.03.2021. «ЕГ» випуск No23 (2420) від 30.03.2021. URL: <https://www.SLAM>
13. ЩУР, Наталія; ГОНЧАРЕНКО, Михайло; РОДЧЕНКО, Ігор. Аналіз зарубіжного досвіду взаємодії держави та громадськості у сфері туризму. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2023, 1 (67): 79-84.
14. Act on Development of Hotels for Inbound Tourists. URL: <https://www.mlit.go.jp/kankocho/en/shisaku/sangyou/hotel.html>
15. Keller P. The future of small and medium size enterprises in tourism // сайт університета Бергамо. URL: <http://www.unibg.it/dati/corsi/44014/47865>
16. “Europe 2020 Strategy” URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/framework/europe-2020-strategy_en.
17. UNWTO. Tourism highlights 2018. Edition, 2018. 234 p. URL: <https://www.unwto.org/global/publication/unwto-tourism-highlights-2018>.
18. Соловійова О. Організаційний механізм державного управління розвитком ринку рекреаційних послуг (Європейський досвід) URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2020_1/10sovrp.pdf.
19. European Fund for Regional Development (EFRD). URL: <https://www.minedu.sk/european-fund-for-regionaldevelopment-efrd/>.
20. Maison de la France. Le ministère délégué au Tourisme. URL: http://www.tourisme.gouv.fr/fr/z1/inistere_delegue/org_assoc/maison/

21. КУЧАЙ, Оксана Василівна. Роль держави в організації туристичного бізнесу: міжнародний та український досвід. 2022.
22. ДЯЧУК, Ірина; ШВЕЦЬ, Олег. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ. In: «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗЕМЛЕВПОРЯДНОЇ ТА АГРАРНОЇ НАУКИ: СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ». 2023.
23. КАРАЇМ, Ольга Анатоліївна. Стратегія сталого розвитку. 2023.
24. ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ, В. В., et al. Стратегії сталого розвитку. 2021
25. Офіційний сайт «Цілі сталого розвитку в Україні». URL : <http://sdg.org.ua/ua/sdgs-and-governments>
26. Tourism in the 2030 agenda. URL : <https://www.unwto.org/tourism-in-2030-agenda>
27. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р. № 70/1. URL : <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>
28. ПІДВАЛЬНА, О. Г.; БОГУСЛАВСЬКА, С. І. ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ІНДУСТРІЄЮ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД. *Підприємництво і торгівля*, 2021, 29: 48-52.
29. ЧИЧУЛІНА, К. В. *Політика сталого розвитку ЄС: корисний досвід для України*. 2024. PhD Thesis. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».
30. СТАРОДУБЦЕВА, Любов. СТРУКТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА ВЗАЄМОДІЯ. *Development Service Industry Management*, 2024, 3: 174-178
31. ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ, В. В., et al. Стратегії сталого розвитку. 2021

32. Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework 2008. United Nations Publication Sales No. E.08.XVII.27. 2010. URL: http://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesf/SeriesF_80rev1e.pdf
33. International Recommendations for Tourism Statistics 2008. United Nations Publication Sales No. E.08.XVII.28. 2010. URL: http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/seriesm_83rev1e.pdf
34. World travel and tourism council. URL: <https://wttc.org/>
35. UNWTO. International Tourism Highlights. 2023 Edition – The impact of COVID-19 on tourism (2020–2022), Madrid, Spain. <https://doi.org/10.18111/9789284424986>
36. ПАНОВА, Ірина; ГЛАДУХОВА, Єва. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, 2023, 322.5: 192-196
37. ВЕРХОВОД, Ірина. Соціальна сфера як економічна категорія та основа соціального розвитку. *Економічні горизонти*, 2023, 1 (23): 92-105.
38. ДАРУГА, Яна Олександрівна. Туристичні дестинації Італії. 2022.
39. СПУЛБЕР, Діана. Соціальні виміри Європейських Студій.
40. Швейцарська федеральна статистична служба (Swiss Federal Statistical Office, BFS) URL: www.bfs.admin.ch
41. Swiss Tourism URL: www.myswitzerland.com
42. Швейцарський туристичний портал Statista URL: www.statista.com
43. Швейцарська рада гірських курортів (Swiss Mountain Resorts) URL: www.mountains.ch
44. Священні природні місця Швейцарії URL: <https://constructive-voices.com/uk/%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96-%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D1%8F-%D1%82%D0%B0->

[%D0%B1%D1%96%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82%D1%82%D1%8F-%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D0%B9%D1%86%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%97/](#)

45. День восхождения на Маттерхорн URL : <https://alpindustria-tour.ru/blogs/den-voskhozhdeniya-na-matterhorn.html>
46. Matterhorn Hörnli Ridge – a Guide’s guide URL: <https://trekandmountain.com/2018/05/03/matterhorn-hornli-ridge-a-guides-guide/>
47. Люцерн — ворота в Центральную Швейцарию URL:<http://switzerland.profi.travel/luzern-article>
48. Чудесная Швейцария: волшебный рассвет на горе Пилатус URL: <https://sunsetobsession.com/ru/%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%B2%D0%B5%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%81%D0%B5/>
49. Things You Need to Know About Flåm URL: <https://gofjords.com/inspiration/norway/12-things-you-need-to-know-about-flam/>
50. Интерлакен URL: <https://andy-travel.com.ua/interlaken>